

AUKŠTASIS MOKSLAS KAIP SUAUGUSIŲJŲ MOKYMOSI VIETA

Prof. Tamás Kozma (Debreceno universitetas, Vengrija)

Šiuolaikinių didaktikų centras

2001 m. birželio 9-12 d.

Ankstesniuose seminaruose mes išsiaiškinome, kad aukštajame moksle egzistuoja skirtingos mokymo ir mokymosi tradicijos, kalbėjome, kad aukštojo mokslo įstaiga yra mokymosi vieta tiek dėstytojams, tiek studentams. Ir mes kalbėjome, kad studentai pasižymi naujais bruožais, jie nėra vaikai, ir jų psichologinės charakteristikos yra artimos naujai pedagogikos sričiai, t. y. suaugusiųjų mokymui. Išvažiudamas po paskutiniojo seminaro palikau atvirą klausimą – ar mus reiktų kalbėtis apie dėstytojus ir studentus, ar apie studentus, kurie yra suaugę ir todėl jiems yra reikalingi kiti dalykai, negu kad mokant vaikus. Aš apmasčiau tuos galimus variantus ir pasistengiau surinkti medžiagą abiem problemoms. Man atrodo, seminarai sėkmingiausi tada, kai man pavykdavo atlipti jūsų interesus.

Svarbiausias klausimas, kurį mes turime apsvarstyti, yra skirtingos studentų kontingento charakteristikos. Taigi svarbiausią dėmesį mums reiktų skirti mokymuisi aukštojoje mokykloje kaip suaugusiųjų mokymosi formai. Taigi dvi dienas mes skirsime temai „Aukštasis mokslas kaip suaugusiųjų mokymosi vieta“, ir jums paaiškės, kodėl aš taip akcentuoju aukštąjį mokslą kaip vietą, kur mes susiduriame su kitokio tipo klientu. Mes visi pagalvosime apie skirtumus tarp tradicinio mokymo ir mokymo tuo atveju, kai mūsų klientas yra ne vaikas, o suaugęs.

Aš pradėsiu nuo to, kuo baigiau praėjusį kartą – tai yra aukštojo mokslo plėtra, ekspansija. Praeitą sykį aš jums rodžiau Europos žemėlapius, kur kiekviena šalis buvo pažymėta skirtingais ženklais, kurie rodė skirtingą dalyvaujančių aukštajame moksle dalį, procentą. Ir šiandien mes priėjome tokį momentą, kai aukštasis mokslas kaip sudėtinė švietimo sistemos dalis yra labai sparčiai plėtojamas. Žinau, kad yra daug šnekama apie statistikos panaudojimą ir interneto galimybes, apie likusias Vakarų Europos pasivijimą ir lyginamųjų metodų taikymą, tačiau realybėje tų duomenų nėra tiek daug. Vėliausi duomenys, kuriuos man pavyko rasti yra 1996 m. Taigi, aš negaliu daug papasakoti apie naujas tendencijas Europoje, bet galiu pateikti statistiką iš kitų pasaulio šalių. Įdomu tai, kad visur pasaulyje pastebimos tos pačios tendencijos, ta pati pažanga ir man atrodo, kad aukštojo mokslo plėtra yra bendras pasaulinis bruožas. [Pateikiama skaidrė] Tai yra Kinijos duomenys, švietimo plėtra Kinijoje. Kinija pasižymi dviem bruožais: pirmas – tai yra daugiausia gyventojų turinti šalis ir antra – jie patys nežino, kiek jų yra. Panašu, kad ten yra apie 200–300 mln. žmonių, kurie nėra apskaičiuoti, kurie statistiškai neregistruojami. Ir todėl mano paskaičiavimais Kinijoje yra apie 2–2,5 milijardai žmonių, tačiau jie patys nežino tikslaus skaičiaus. O kadangi aukštojo mokslo plėtros analizė remiasi demografiniais

duomenimis, tai mes galim kažką spręsti apie Kinijos švietimą, bet mes negalim sudaryti pakankamai išsamaus vaizdo. Čia yra vieno [Čenženio] kantono duomenys, tai vienas iš statistiškai geriausiai aprašytų kantonų pietinėje Kinijos dalyje. Ir mes matome, kad laikotarpyje nuo 1979 iki 1995 m. visi švietimo segmentai plėtėsi. Aukštasis mokslas pradeda plėtotis, bet jis iš esmės dar tebestagnuoja. Aš noriu priminti mūsų aną kartą išsakytą prielaidą, kada pradeda plėtotis viduriniojo mokslo segmentas, tai anksčiau ar vėliau ateina aukštojo mokslo plėtra. Ankstesnis grafikas rodė bendrą besimokančiųjų skaičių, o šis rodo, kiek ateina moksleivių mokyti. Čia mes matome pamečiui, kaip didėja ateinančiųjų mokyti skaičius. Matome pradinio mokymosi segmento didėjimą, aiškiai pastebima viduriniojo mokslo plėtra, ryškiau pastebima plėtra ir profesinio bei aukštojo mokslo segmentuose. Didelis šuolis pastebimas 9 deš. viduryje ir nuo to laiko ateinančiųjų mokyti skaičius nuolat auga.

Aš pradėjau rinkti duomenis apie Europos švietimą. Europos Taryba turi surinkusi didelę duomenų bazę EURODYCE ir ten yra duomenys iš įvairių šalių. Deja, šie duomenys pateikti taip, kad juos sunku palyginti. Jie atspindi skirtingų šalių švietimo politiką. Tad sunku nubrėžti bendrą Europos švietimo horizontą.

Taigi, aukštojo mokslo plėtra yra būdingas mūsų laikmečio reiškinys. Mes pradėjome kalbėti apie galimas priežastis, bet iki galo šios temos neįveikėm. Mes Rytų Europoje manome, kad pagrindinis lūžis įvyko politinių pasikeitimų laikotarpiu. Vengrijoje visos ligšiolinės valdžios gyrėsi, kad jos šią aukštojo mokslo plėtrą inicijavo. Be abejo, mes, mokytojai, tyrėjai, geriau žinome, kad jie sudarė sąlygas aukštojo mokslo plėtrai, bet patys jos neskatino. Mūsų visuomenės nariai patys norėjo savo vaikus siųsti mokyti į aukštąsias mokyklas ir naujosios valdžios buvo jautresnės žmonių poreikiams. Taigi aukštojo mokslo plėtrą ne naujos valdžios sukėlė, tiesiog jos buvo priverstos reaguoti į laikmečio poreikius. Bet visa tai įvyko po politinių pasikeitimų, nes iki jų autoritarinė valdžia nenorėjo tos plėtros. Taigi tik iš dalies aukštojo mokslo plėtra yra susijusi su politiniais pokyčiais. Bet mūsų visuomenės pradėjo keistis ir kodėl atsirado poreikis savo atžalas siųsti į aukštąsias mokyklas? Ir ar egzistuoja skirtumų tarp tų, kurie mokėsi aukštosiose mokyklose iki šitų pasikeitimų ir po jų? Aš išskirčiau pagrindinį skirtumą: aukštajame moksle atsirado naujų veidų. Ir palaiptu ateina vis daugiau studentų, kurie ankstesniais laikais aukštosiose mokyklose nebūtų mokėsi ir mes nebūtume jų priėmę. Kurie ankstesniu mūsų manymu nesugebėtų pasiekti aukštajam mokslui keliamų reikalavimų. Mes susiduriame su naujais žmonėmis, su naujais studentais, kurie iš vienos pusės žino daugiau negu ankstesnieji studentai, bet iš kitos pusės kai kuriais aspektais jų žinių bagažas yra menkesnis. Ir kad studentai žino vis mažiau ir mažiau tai yra bendras įspūdis dėstytojų, dirbančių aukštojo mokslo srityje. Naujos kartos studentai sužino daug mažiau nei pvz. mūsų senelių karta (nebedėstoma lotynų kalba ir pan.). Tačiau dauguma mūsų esame kilę iš šeimų, kurių ankstesnės kartos aukštosiose mokyklose nesimokė. Šia prasme naujosios kartos atstovai žino daugiau nei prieš tai buvusi karta. Tai yra bendros tendencijos. Jei mes įsigilintume į aukštojo mokslo plėtrą Vakarų Europoje, pamatytume, kad ši tendencija pas juos jau pasireiškia ryškiau

– tai atsitiko 8 deš. jie sukūrė ir terminą šiai naujai situacijai – „netradiciniai studentai / besimokantieji“. Tradiciniai studentai baigia vidurinę mokyklą įprastu būdu, išlaiko brandos egzaminus, tuo metu jiems paprastai būna 18–19 m., dažniausiai jie būna dar nevedę / netekėję. Ir jie buvo gerai parengti tradiciniam aukštajam mokymo ir mokymosi būdai. Štai ši tendencija dabar išnyko. Vis daugiau atsiranda studentų, kurie nėra tokie jauni, tai žmonės nuo 20 iki 30 metų, didžioji dalis jau vedę ir augina vaikus, t. y. gyvena gyvenimą, kuris nėra būdingas tradiciniam studentui. Jūs dabar irgi esate studentų vaidmenyje. Paprastai mes manome, kad tai nėra visai įprastas dalykas. Bet netgi mano didžioji darbo universitete dalis susijusi su suaugusiųjų mokymo darbu, kadangi aš skaitau kursus doktorantams, o ten du trečdaliai klausytojų yra dirbantys, kai kuriems yra apie 40 m. Taip pat turiu tris studentų bakalaurų grupes, kurie yra neakivaizdininkai. Ir tokių studentų yra du kartus daugiau nei stacionaro studentų.

Apibendrinant, jeigu pažiūrėsime lyginamuoju aspektu, tai didelė dalis tų naujų veidų atstovauja mažumos, tai nebūtinai reiškia tautines ar etnines grupes. Tai gali reikšti tą visuomenės grupę, kuriai anksčiau aukštasis mokslas buvo neprieinamas – žmonės, gyvenantys tam tikruose šalies regionuose, tam tikri visuomenės segmentai, pvz. daugelyje šalių moterys masiškai pradėjo studijuoti aukštosiose mokyklose tik 6-ajame deš.

Aš padariau štai tokią paprastą mažumų klasifikaciją [rodoma skaidrė]: literatūroje kalbama apie religines (skiriasi įsitikinimai, išpažįstama religija), etnines (skirtingos kalbinės arba kultūrinės grupės) ir tautines (politinis skirtumas tarp daugumos ir mažumos) mažumas. Mūsų šalyse būdingas religinės mažumos pavyzdys yra žydai. Europos šalyse vyko didelė diskusija apie religinį aukštąjį mokslą, apie universitetus, kurie buvo įkurti prie bažnyčių ne kunigų rengimui, bet įprastam aukštajam mokslui. Anksčiau tokios aukštosios mokyklos egzistavo kaip nevalstybinės aukštosios. Vėliau dauguma Vakarų Europos valstybių pakeitė savo politiką ir dabar bažnyčių įkurti universitetai turi specialų statusą – jie traktuojami kaip mažumų universitetai.

Etninės mažumos – Vidurio Europoje mes turime vieną didelę etninę mažumą, kuri skiriasi nuo daugumos savo kultūra, nebūtinai kalba – tai romai. Daugelyje Vidurio Europos šalių jie sudaro iki dešimtadalio visų gyventojų. Tai gana didelė etninė mažuma. Daugelyje šalių jie formaliai neįregistruoti kaip romai, tad galima tik numanyti, kad jų yra apie vieną dešimtadalį. Situacija rimta ne tik todėl, kad jų skaičius yra didelis, bet problema yra ta, kad daugelis Europos valstybių identifikuoja save kaip tautines, nacionalines valstybes ir tada yra sudėtingas jausmas, kada įsivaizduoji, kad iš esmės vienatautėje valstybėje egzistuoja įvairios etninės grupės.

Geriausiai mums pažįstamos nacionalinės arba tautinės mažumos. Literatūra naudoja terminą „suskaidytos tautos“ – tai reiškia, kad egzistuoja viena tauta, viena nacija, bet dabartinės valstybių sienos tą naciją suskaldė. Taigi, tai nebūtinai imigrantai, pvz. švedai Suomijoje arba turkai Balkanuose, serbai, atsidūrę įvairiose Balkanų šalyse.

Pakalbėkime apie mažumų poreikių įvertinimą, kad geriau įsivaizduotume, ką reiškia mažumų problema. Aš pasitelkiu kaip pavyzdį romus. Čekijoje, Slovakijoje, Vengrijoje per pastaruosius tris metus prasidėjo masinė emigracija. Romai išvyksta iš šių šalių į Kanadą, Britaniją, skųsdamiesi, kad jie negauna pakankamai galimybių įgyti išsilavinimą ar gauti socialines garantijas. Europos Sąjunga spaudžia mūsų šalis, kad mes žymiai daugiau rūpintumės romais, kad jie neemigruotų.

Poreikių įvertinimas yra skirtas išsiaiškinti, kokie yra mažumų poreikiai. Čia mes galime kalbėti apie trejopas krizes: socialinė krizė, kadangi tai yra neturtinga socialinė grupė ir jiems yra neprieinamos valstybės paslaugos. Tapatumo krizė: tam kad būti pilnateisiu visuomenės nariu, jie turi atsisakyti savo romų identiteto.

Modernizacijos krizė: per pastaruosius 10 metų ši mažuma, ko gero, nukentėjo labiausiai. Jie buvo išstumti į modernizacijos periferiją. Klausimas – ką daryti? Literatūroje siūlomi įvairūs išeities iš šių krizių būdai. Visada egzistuoja dilema, kaip patenkinti mažumų grupių poreikius. Pvz. administracinis kelias: ar verta jiems kurti atskirą mokyklų sistemą ar integruoti į nacionalinę sistemą? Ar, sakykim, atskirą vengrų mokyklą Rumunijoje? Ir šitą idėją daugiausia pačios mažumos palaiko. Arba mes galime pakelti švietimo institucijos autonomiją tam tikrose vietovėse, tam kad mokykla galėtų po vienu stogu priimti įvairias mažumas. Tokios politikos iš esmės prisilaiko Europos Sąjunga.

Finansinė dilema: jei švietimas yra finansuojamas priklausomai nuo besimokančiųjų skaičiaus, švietimo įstaigos yra priverstos pritraukti kuo daugiau besimokančiųjų. Ar tai mažumoms gerai, ar blogai? Ar tai reiškia, kad bus ir daugiau mažumų atstovų tarp besimokančiųjų? Ar priešingai vyks segregacija?

Teisiniai ir politiniai klausimai: ar mes turime į mažumas žiūrėti iš žmogaus teisių pozicijos? Didžioji europietiška žmogaus teisių idėja sako, kad žmonės turi prigimtines teises, kurios negali būti kvestionuojamos jokių teisinių dokumentų. Egzistuoja kolektyvinė teisė – yra teisės, kuriomis negalime naudotis, jei nesame bendruomenės dalis. Nėra prasmės kalbėti apie gimtąją kalbą, jeigu negalvosim apie bendruomenę, nes gimtąją kalbą gali šnekėtis tik savo bendruomenėje. Ar švietime turėtų egzistuoti lygybė? Jeigu mes visiems suteikiame lygias teises, lygiavertį priėjimą prie aukštojo mokslo, tai reiškia, kad mes segreguosime silpnesnę visuomenę dalį. Nes jeigu mes suteikiame vienodas teises, tai galimybės nebus vienodos.

[Rodoma skaidrė] noriu parodyti žemėlapi tautinių mažumų Vidurio Europoje. Taškeliais pažymėta teritorija reiškia, kad šiose teritorijose mažumos sudaro nuo 5 iki 35 proc. visų gyventojų. Horizontaliai užbrūkšniuotoje teritorijoje mažumos sudaro 36–56 proc. visų gyventojų. O įstrižai užbrūkšniuotoje teritorijoje mažumos sudaro daugiau kaip 50 proc. Siūlymai, kaip galiam spręsti šitą klausimą:

- Paslaugos mažumoms. Mažumoms reikalingos specialios programos, speciali pagalba.
- Tautinės valstybės turi atsisakyti savo kultūrinių vertybių ir perimti tarpkultūrines vertybes. Tai globalistinės idėjos.

- Privatus sektorius, mūsų atveju, universitetai. Rumunijoje dabar pastebima stipri tendencija kurti vengriškas aukštąsias mokyklas. Kitose šalyse jau egzistuojančiuose universitetuose mažumoms suteikiamos tam tikros teisės. Tam tikros pilietinės visuomenės grupės gali paremti mažumas ir kartais gali tai geriau padaryti negu valstybė. Kai kuriose šalyse yra sukurta mažumų savivalda, tad mažumos gali siųsti savo atstovus į įvairius valdžios lygmenis. Nors mažumos nekuria savo politinių partijų, jie vistiek traktuojami kaip atskira politinė jėga.

Man atrodo, kad pagrindinis būdas kaip spręsti mažumų klausimą rytdienos Europoje, yra tarptautinis bendradarbiavimas. Po tarptautiniu, po Europos Sąjungos skėčiu mūsų tautinės valstybės pakliūs į tokią situaciją, kur tautinės mažumos bus traktuojamos pagal vienus kriterijus. Mūsų šalys yra puse žingsnio arčiau prie Europos Sąjungos, negu kitos šalys ir todėl mes esame tiesiog priversti teikti specialias paslaugas, programas mažumoms. Ir čia aš grįžtu prie savo pirminio klausimo – kad dabartinis aukštasis mokslas gerokai skiriasi nuo tradicinės aukštojo mokslo sampratos. Jeigu Vengrijos aukštosioms mokykloms tenka dabar susidurti su studentais romais, kurie yra nepasiruošę mokytis aukštojoje mokykloje, o aukštosios mokyklos vistiek yra priverstos suteikti jiems švietimo paslaugas, tada mums tenka ir dirbti kitaip, tenka keisti aukštojo mokslo pobūdį. Taigi, naujosios mažumų grupės, kurios ateina į aukštąjį mokslą, yra vienas iš didžiausių iššūkių mūsų kasdieninei veiklai. Ar mes galime čia taikyti savo įprastus standartus ir pasakyti, kad mes priversti jūsų atsisakyti, nes jūs aukštajam mokslui netinkate? Ar mes turime grįžti prie vidurinės ar net prie pradinės mokyklos darbo metodų, tam kad paruoštume juos studijoms aukštojoje mokykloje? Ypač tai aktualu, kai jie moka už mokslą, arba jie gauna politinę paramą. Visa tai verčia mus galvoti apie naująsias mūsų studentų charakteristikas. Tai studentai, kurie gerokai skiriasi nuo praėjusių studentų ir kuriems reikalingos specialios mokymo strategijos. Mes bandysime surinkti tas strategijas, kurios labiausiai tinka suaugusiųjų mokymui.

Kai metų gale priimami nauji studentai, mes žiūrime, kokie yra aplikantų skaičiai. Mano universitete mokosi 22 tūkst. studentų, nes tai yra universitetas, kuris atsirado susijungus trims aukštosioms mokykloms – tradicinis universitetas, aukštoji medicinos mokykla ir žemės ūkio universitetas. Šiuolaikiniam jaunimui labai svarbu pasirinkti profesiją: užsienio kalbos, verslas. Gamtos mokslų fakultetas ir inžinerijos fakultetas, žemės ūkio fakultetas nesulaukia [pakankamai] aplikantų jau kelis metus iš eilės. Ekonomikos fakultetas: ekonomika, verslas, Filosofijos fakultetas: politologija, sociologija, psichologija, pedagogika – visi tie dalykai, kurie atrodytų yra mažai naudingi, sulaukia daug didesnio aplikantų skaičiaus. Kam mokytis tokius dalykus? Vengrijoje nuomonė apie tuos nenaudingus mokslus metai iš metų keičiasi. Universiteto administracija mums nuolat kartoja, kad reikia mokytis praktinių dalykų, formuoti įgūdžius ir gebėjimus, bet studentai nenori ateidami į universitetą vien tik tai gebėjimus įgyti. Mūsų universitete vyksta studentų mugės – firmų atstovai atvyksta ir reklamuoja save kaip būsimuosius darbdavius ir dairosi studentų. Ir mano doktorantai padarė nedidelį tyrimą, kokie yra šių

darbdavių lūkesčiai. Jie ieško: žinančio bent vieną užsienio kalbą, turinčio darbo su kompiuteriu įgūdžių, gerų bendravimo įgūdžių, galinčio diskutuoti apie įvairius dalykus. Jiems nereikia biologijos, chemijos, matematikos (nebent tos dalies, kuri susijusi su kompiuteriais). Be abejo, tai yra darbas žemesnės grandies vadybininkams. Ir man sako, kad aš turiu būti praktiškesnis, kuo greičiau siųsti savo studentus į praktiką, kad jie įgytų darbo patirties. Man atrodo, kad tai yra vakarykštis mąstymas. Šiandien studentai nenori būti perdėm praktiški. Jie greičiausiai dirbs mokytojais, nors dabar jie dar nėra apsisprendę. Bet jie turi šansą tą sprendimą priimti kiek vėliau. Ir dėl to filosofija yra geresnis dalykas nei koks grynai praktinis mokymas. Bent jau aš taip manau. Ir tai yra vienas iš požymių, nusakančių naujuosius klientus. Tai yra žmonės, kurie nenori arba negali priimti sprendimo būdami 19 metų, ką daryti su savo gyvenimu, kur jį pakreipti. Ir tėvai jau nebegali nuspręsti už juos arba yra tokioje socialinėje padėtyje, kad gali vaikams suteikti galimybę apsispręsti patiems. Ir todėl šie, atrodytų nenaudingi dalykai, įgauna naują vertę. Štai tiek apie praktiką ir apie perdėm praktinę orientaciją.

Dabar norėčiau sugrįžti prie tų bruožų charakteristikų, kuriuos turi netradiciniai besimokantieji. Su kokiomis netradicinio besimokančiojo charakteristikomis jūs susiduriate? Kokios stipriosios ir silpnosios jo pusės? Pradėkime nuo privalumų. Ar turite netradicinių besimokančiųjų ir kas jie?

ATSAKYMASI IŠ AUDITORIJOS:

- Kitataučiai.
- Dirbantys.
- Siekiantys antro, trečio diplomo.
- Siekiantys įgyti tuo pat metu keletą specialybių.
- Besimokantys skirtinguose universitetuose.
- Studentai ateinantys klausyti tik atskirų dalykų.
- Tie, kurie atsineša kūdikius į paskaitas.
- Tie, kurie mokėsi užsienyje.
- Labai talentingi studentai, kurie sugeba per trumpesnę laiką įveikti studijų programą.
- Amžini studentai.

Kai kurios jūsų išvardintos charakteristikos: mokymasis ilgą laiką, mokymasis sulaukus vaiku, studijos užsienyje, visa tai veda prie vieno – veda prie ypatingo gyvenimo būdo, kuris formuojasi aukštosiose mokyklose ir tai yra kontinentinė tradicija. Jūs paklausite – o kokia to prasmė? Aš sakyčiau, kad tai yra labai praktiškas dalykas, tai yra pats praktiškiausias būdas būti studentu. Būdamas studentu tu įgyji tam tikrą teisę į socialinį aprūpinimą. Jūs esate labai pageidautinas darbuotojas darbdaviui, nes jam nereikia mokėti į įvairius socialinius fondus, tie pinigai eina iš universiteto. Galite pasakyti, kad universitetas dėl to patiria nuostolius, bet ištikrųj – ne. Nes jeigu jūs dirbate, jūs galite už mokslą mokėti, jūs susimokat už studijas, kadangi turite pajamas. Ir universitetas savo ruožtu daugiau gauna.

Taigi toks derinys darbo ir studijų yra geresnis negu būti vien tik studentu. Ir štai tas mokymasis aukštojoje mokykloje visą gyvenimą sukuria savo atmosferą ir tai nėra sistemos apgaudinėjimas, tai yra sistemos tobulinimas. Galima visą gyvenimą studijuoti neakivaizdiniu būdu ir netgi jei jūs esate užregistruotas kaip dieninio skyriaus studentas, praktiškai jūs studijujete vis tiek neakivaizdiniu būdu. Tai yra viena iš naujojo studento charakteristikų. Kuo ilgiau tęsiasi studijos, tuo daugiau atsiranda studentų, kurie studijuoja neakivaizdžiai.

Jūs dar vieną dalyką paminėjote – studijas užsienyje, minėjote užsieniečius, siekiančius daugiau negu vieno diplomo, studijuojančius keliose aukštosiose mokyklose vienu metu – tai dar viena charakteristika. Tai reiškia kad mes, mūsų institucija nebepateikia tam tikro fiksuoto studijų meniu. Mūsų studentai patys suskuria savo meniu, kurie gali visai neįprastai atrodyti. Taigi, skirtingos institucijos pateikia siūlymus, o studentai susidaro savo programą. Kartais aš sakau savo kolegoms iš savo katedros – duokite studentams bufetinį variantą (amerikiečiai bufetu vadina švedišką stalą), tegu jie patys išsirenka, ką jie nori. Pagal ankstesnę logiką iš pradžių eidavo įvadiniai, po to pagrindiniai kursai, o vis daugėja studentų, kurie visiškai nenori įvadinų kursų. Jie iš karto pereina prie pagrindinių kursų dėl paprastos priežasties – tuo metu, kai buvo dėstomi įvadiniai kursai, jų tiesiog nebuvo, o jiems reikia surinkti reikiamą kreditų skaičių. Netipiškos studijų programos. Studentai patys susidaro savo studijų programas. Mes galime jiems siūlyti kaip studijuoti.

Jūs paminėjote trečią charakteristiką, kuri yra svarbi – tai studentai, kurie augina vaikus. Universitetas turi sudaryti sąlygas jiems tuos vaikus auginti. Studentai taip pat yra vartotojai, kurie perka ir parduoda prekes (išnuomoja ar išsinuomoja kambarius, perka ar parduoda knygas, kompiuterius ir pan.). Studentams paremti Vengrijoje jiems yra siūlomos paskolos su mažomis palūkanomis (6 proc.). Vadinasi, yra daugybė jaunų ir nelabai jaunų žmonių, kurie yra apdrausti, paremti kaip vartotojai ir kaip darbo jėga. Mes turime turėti omenyje, kad aukštasis mokslas yra besiplėtojanti verslo sritis. Tuo, atrodytu, nenaudingos studijų sritys tampa labai praktiškos. Tai ne profesinis rengimas – meno istorija, politologija – tos studijų sritys, kurios nėra tiesiogiai susijusios su darbo rinka, tačiau jos suteikia galimybę žmonėms gyventi kaip studentams. Taigi, jeigu jūs vis dėl to [teiksit] jiems diplomus, jūs galite sukurti diplomų industriją. Šiandien jūs suinteresuoti išlaikyti studentus pas save. O galite išlaikyti studentus ilgesnį laiką pas save su tais mokslais, kurie, atrodytu, mažai praktiški. Kitaip sakant, nebūtina ieškoti tiesioginio pritaikymo darbo rinkoje. Nes studentais nori studijuoti, nori likti pas jus universitete. Ir tai yra šansas kontinentinės Europos universitetams. Galima tą apibūdinti filosofine postmodernizmo sąvoka. Tai yra mūsų postmodernistinis studentas, o tai yra postmodernistinis universitetas. Taigi, mes turime pasiręgti susidūrimui su tuo naujuoju studentų korpusu, kuriam būdingos trys charakteristikos: studijavimas ilgą laiką, sugebėjimas formuoti savo studijų programą, ir gyvenimas studentų miestelyje. Taigi, mes turime pereiti nuo senosios aukštojo mokslo sampratos, prie šitos, naujosios. Jeigu prisiminsime aukštojo mokslo istoriją, visada galima rasti aukštojo mokslo

segmentus, kurie būtent taip ir veikdavo, kada studentai buvo išlaikomi prie universitetų, tai buvo netipiški piliečiai, dažniausiai vienuoliai, jie buvo atribojami nuo likusios visuomenės, tam, kad darytų nenaudingus dalykus. Bet mes žinome, kad bažnyčia visada garsėjo gebėjimu kurti, formuoti ir įtakoti kultūrą per vienuolynus. Ir viduramžių laikotarpiu būtent tai padėjo išsaugoti antikinės vertybes. Aišku, galima sakyti, kad toks aukštasis mokslas yra nenaudingas ir reikia jo atsisakyti. Šiandieninėje Europoje mes suprantame, kad studijuoti ilgą laiką reiškia galimybę Europai ir aukštajam mokslui išlikti. Taigi, mes turime parengti save darbui su šiais klientais, tam, kad galėtume teikti paslaugas.

Taigi, tokia buvo mano mintis, kai aš jums pasiūliau pagalvoti apie studentus, kaip apie besimokančius suaugusiuosius. Ir čia mes galime keletą krypčių išskirti. Viena yra naujas dėstytojo vaidmuo, kita – naujas studento vaidmuo. Man atrodo, tai yra svarbiausi dalykai, kuriuos turime aptarti. Klausimas, kaip pereiti nuo tradicinės situacijos prie naujos. Kaip valdyti naujoves ir kaitą – būtent apie tai siūlyčiau pakalbėti per kitus užsiėmimus.

L. LIUKINEVIČIENĖ: šiandien buvo pateikta mintis, kuri gali sugriauti Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos siūlymą naikinti ir mažinti nepraktinių specialybių. Visai neseniai gauti raštai, kuriuose parašyta – mažinti filosofijos, filologijos dalykų ir didinti vadybininkų, teisininkų, informacijos specialistų skaičių.

T. KOZMA: tai nėra naujas dalykas. Jei žmogus ateina į aukštąją mokyklą su labai aiškiu noru įgyti tos profesijos įgūdžių, mums nereikia spausti jo, kad jis mokytųsi filosofijos. Tačiau įdomu pastebėti, kad žmonių, kuriuos domina įgūdžių įsisavinimas, vis mažėja. Kitaip sakant, šiuolaikiniame pasaulyje paaugliai nebėra suinteresuoti tapti kvalifikuotais darbininkais. Didėja noras baigti vidurinę mokyklą ir toliau siekti bendro išsilavinimo, o ne praktinių įgūdžių. Tie žmonės, kurie prieš 20 metų norėjo kuo greičiau įeiti į darbo rinką, būdami 15–16 metų, dabar jau į darbo rinką nesiveržia. Jie lieka švietimo sistemoje. Ką jie ten daro? Jie rengiasi studijoms po vidurinės mokyklos. Ko jie ieškos, kai jiems sukaks 20 metų? Nemaža jų dalis ieškos kvalifikuoto darbo ir atitinkamos profesijos, kurią galima įgyti studijuojant po vidurinės mokyklos baigimo. Jei jie randa tokį segmentą, tokį sektorių, kur jie gali įgyti kvalifikuotai profesiją, tai labai gerai. Jei jie neranda, jie tada toliau eis į universitetą. Ir tada jau universiteto rėmuose jie ieškos profesijos, kurią norėtų pasirinkti. Štai čia prasideda debatai. Tokioj sistemoj kaip mūsų, daugelis žmonių ieškos praktinio kvalifikuoto darbo, kai tuo tarpu universitete mes dažniausiai nemokome profesijos. Tokia yra situacija šiandien. Jei mes uždarysime universitetą tokiems žmonėms ir priversime juos apsiriboti koledžais, kur mokoma praktinės profesijos, jie pasirengs profesijai koledžuose. Bet po to jie vistiek ateis į universitetą. Įdomu, kad situacija pasikartoja – prieš 20–30 metų tai atsitiko su viduriniojo mokslo sistema. Rytų Europoje vyko diskusija – mes turime baigti su gimnazijom, su bendruoju išsilavinimu ir nukreipti moksleivių srautus į profesinį rengimą, kadangi čia

yra ateitis. Šiandien darbininkų vaikai siekia aukštojo mokslo. Galiu prognozuoti, kad ateity bus ieškoma lankstesnio aukštojo mokslo, kur studentai turės galimybę likti universitete ilgesnį laiką, nes jie to nori. Ministerija bus teisi tada, kai mes pažadėsime parengti žmogų profesijai ir užuot davę jiems praktinius įgūdžius pradėsime teoriją dėstyti. Pvz. mes pasakysime, kad rengiame advokatus ir skaitysime jiems filosofijos kursą. Klausimas yra ar mūsų studentai nuo pat pradžių norės pasirinkti inžinerijos arba teisės kursus. Europoje aš matau vis augant skaičių jaunų žmonių, kurie nenori nuo pat studijų pradžios pasirinkti profesiją. Ir aš matau, kad darbo neturinčiųjų procentas aukštesnis tarp tų, kurie įsigijo profesiją, negu tarp tų, kurie studijavo ne kokią konkrečią profesiją. Kadangi tie pastarieji gali būti permokinti, gali įgyti profesiją. Tiems, kurie yra įgiję profesiją, yra sunkiau atsisakyti jos ir pradėti mokytis kitos. Bet čia netgi ne ėjimo į rinką klausimas. Postmodernistinė Europos visuomenė neieško naujų darbininkų. Aktyvioji visuomenės dalis mažėja. Ką mums veikti, jei mes dėl kokių nors priežasčių aktyvia darbine veikla neužsiimame? Tas susidomėjimas studijomis universitete, nebūtinai orientuotomis į profesijos įsigijimą, vis auga. Ir kuomet universitetams bus palikta autonomija ir jie turės galimybę atsigręžti į savo klientus, visos šitos studijos įgys didesnę galią. Man atrodo, kad tai yra taip akivaizdu, kad net politikai negali šito nepastebėti. Klausimas – ką daryti su šiais industrializuotais aukštojo mokslo segmentais. Prisiminkime šiuolaikinių medicinos studijų krizę. Tokios mažos visuomenės, kaip mūsų ar jūsų, negali tinkamai finansuoti šiuolaikinių technologijų, kurios skirtos rimtų sudėtingų ligų gydymui. Ką mes galime padaryti? Atsakymas yra prevencija. O tai yra rimtas iššūkis tradicinei mediko profesijai. Nes mūsų gerai paruošti gydytojai yra išmokyti diagnozuoti ligas. Bet prevencija yra daug pigesnis dalykas ir todėl mediko profesija patiria krizę, nes tokiu atveju pagrindinis vaidmuo tenka ne gydytojui. Gera žmogaus savijauta tai nėra gamtos mokslų sritis. Inžinieriaus, fiziko, chemiko profesijai iššūkius kelia aplinkos apsauga. Ką daryti su mūsų žemės ūkio specialistais, jeigu jų mums nebereikia? Krizėje atsidūrė tradicinės profesijos. Ir neatsitiktinai jaunoji karta nenori iš karto įsigyti profesiją, nes už kelių metų gali atsidurti krizėje. Bet yra profesijos, kurios dar neatsidūrė krizėje ir dalis studentų vis dar aktyviai jas renkasi. Mes turime tenkinti jų interesus, bet turim turėti omeny, kad naujoji karta tikriausiai jau neis tuo pačiu keliu. Taigi, mes dirbame pereinamuoju laikotarpiu ir mes vaidiname svarbiausią vaidmenį suteikiant jiems supratimą apie tas socialines krizes, kurios jų laukia.

Aš norėčiau tokį klausimą užduoti – o kas yra tie žmonės, kurie gali aukštąjį mokslą administruoti, kurie formuoja aukštojo mokslo politiką? Tai yra žmonės, kurie savo darbą aukštosiose mokyklose išmainė į politiko karjerą. Jie tapo politikais arba administratoriais ministerijose. Kodėl jie paliko aukštąjį mokslą, kuo jie užsiėmė anksčiau? Tyrimai rodo, kad dauguma iš jų turi fizinių mokslų, gamtos mokslų išsilavinimą. Aukštajame moksle jie sau nematė ateities. Jie užsiima administravimu, kuria politiką su savo susiformuoti įvaizdžiu. Jie vadovaujasi vakar dienos motyvacija. Ir kadangi didelė jų dalis ateina iš gamtos mokslų, be abejo jie mąsto taip, kaip mąstė gamtos mokslų atstovas prieš 15 metų. Aš nuolatos susiduriu su tokiais žmonėmis.

TYRIMŲ REIŠMĖ AUKŠTAJAME MOKSLE

Norėčiau pasiūlyti temą apie naujus vaidmenis. Padalinsime temą į dvi dalis: iki pietų pakalbėsime apie naujus studentų vaidmenis, o po pietų kalbėsime apie dėstytojų vaidmenis. Kai aš sakau naujus, turiu omeny besikeičiančius studentų ir dėstytojų vaidmenis. Aukštasis mokslas vis labiau suartėja su suaugusiųjų mokymusi. Taigi, aš norėčiau aptarti tokios situacijos pasekmes tiek studentams, tiek ir dėstytojams. Aš kaip paprastai pirmam užsiėmimui pateiksiu keletą minčių. Norėčiau apibendrinti tai, apie ką mes kalbėjome vakar. Lyginamosios statistikos pagalba mėginau jums nušviesti besikeičiančią aukštojo mokslo situaciją, po to aptarėme tris pagrindines naujojo studentų kontingento charakteristikas. Keičiasi studentų amžius, jie patys formuoja savo mokymosi programą, priešingai nuo ankstesnių laikų, kada universitetai orientavosi į profesinį mokymą. Panašu, kad universitetai ir universitetų miesteliai vis labiau darosi vieta, kur jauni žmonės gyvena. Galbūt mes tą nelabai stipriai jaučiame, tačiau nesunku prognozuoti, kad mes Rytų ir Vidurio Europoje tą ryškiai pajausime per artimiausius 10 metų. Šį ryt norėčiau pagrindinį dėmesį sutelkti į vieną dalyką – tie žmonės, kurie ateina į aukštąjį mokslą yra labiau savarankiški ir turėtų būti labiau savarankiški. Nes, kaip mes anksčiau minėjome, jie patys formuoja savo mokymo programą. Jūs minėjote, kad yra studentai iš įvairių šalių, jie studijuoja daugiau kaip vieną specialybę keliose aukštojo mokslo įstaigose vienu metu ir siekia gauti keletą diplomų. Bet kokių atveju jie studijuoja žymiai savarankiškiau. Be abejo, jie gali save pateikti taip, kaip mes norime, bet esmė yra ta, kad jie yra savarankiškesni. Ir jei pasižiūrėsime į vakarines studijas ar į nuotolinį mokymą, čia taip pat galime matyti naujų bruožų. Ir mes susiduriame su tuo, kad mums tenka keisti savo ankstesnes strategijas. Ir čia mes susiduriame su vienu nauju bruožu, kuris pasireiškia nuolatos – tai naujas tyrimo aukštajame moksle vaidmuo. Mums tyrimai reiškia tam tikrą mokslinio atradimo kelią. Bet dabar panašu, kad šitas naujasis tyrimų vaidmuo yra savarankiškumo suteikimas studentams. Ankstesnis paskaitų skaitymo būdas pamažu išeina iš mados, tokio mokymo vaidmuo mažėja. Auga savarankiško darbo reikšmė. Todėl mus ir domina tokie klausimai, kaip problemomis paremtas mokymas. Mes kalbėjome apie mokymąsi bendradarbiaujant. Yra keletas netradicinių universiteto gyvenimo strategijų, kurias mes galime panaudoti – tyrimai – t. y. yra universitetinių studijų esmė – susigrąžina savo turėtą reikšmę ir pradeda užimti centrinę vietą savarankiško darbo sferoje. Norėčiau su jumis aptarti, kaip mes turėtume pertvarkyti savo programas ir savo darbą grupėje, kad tyrimai atsidurtų dėmesio centre.

Prieš tai norėčiau supažindinti jus su idėja, supratimu, kai tyrimai, tiriamasis darbas atsiduria šiuolaikinės visuomenės dėmesio centre. XX a. pradžioje ir viduryje tiriamasis darbas buvo suvokiamas kaip kažkas dirbtino, kaip darbas, kurį ambicingi universiteto dėstytojai atlieka laisvu nuo dėstytojų metu. Net šiandien švietimo politikos formuotojai sako, kad tyrimai yra gerai, dėstytojai privalo atlikti tyrimus, bet svarbiausia jų pareiga yra dėstyti. Galima toliau tęsti tokią politiką, bet tai yra pavojingas dalykas,

nes šiuo atveju dėstytojai yra pernelyg išnaudojami. Pagalvokime, kas buvo prieš 3-4 metus, kokias kompiuterines programas naudojome, su kokiais mobiliais telefonais mes kalbėjome. Palyginkim su šios dienos įranga ir pastebėsime, kaip sparčiai viskas kinta. Dėstytojai negali su ta kaita suspėti, jei jie nuolat negauna informacijos. Taigi, galime sakyti, kad tiriamasis darbas nėra vien tik tai, ką mes darome laisvalaikiu, bet tai yra mūsų asmenybės tobulėjimo sudėtinė dalis. Tačiau dažnai atrodo, kad tai yra dėstytojo asmeninis reikalas. Dar praėjusio amžiaus 6-ajame deš. JAV ekonomistai bandė paskaičiuoti tiriamojo darbo vertę. Galbūt jums girdėta pavardė Fritz Machlup – jis vienas pirmųjų bandė tą padaryti. Jo pačios žinomiausios knygos pavadinimas “The Production and Distribution of Knowledge in the United States“. Jis teigia, kad aukštoji mokykla nėra vien tik popierinių dokumentų gamykla, diplomų išrašymo vieta, aukštosios mokyklos taip pat gamina žinias. Jis žinojo, kad faktiškai visa ekonomika prasidėjo nuo buhalterijos. Ir jis pradėjo skaičiuoti, ką reiškia tyrimai, ką reiškia žinios, pateikti skaičius. Ir jis įvardijo visą eilę žinių produkcijos rūšių ir skaičiavo visų JAV valstijų mastu metines išlaidas kiekvienai sričiai: švietimui, tyrimų ir tobulinimo darbui, knygų leidybai, fotografijai ir garso įrašų gamybai, radijui ir TV, telekomunikacijai. Paskaičiavimai parodė kiekvienos iš tų sričių svarbą kasdieniniam amerikiečių gyvenimui. Tuo metu profesinis rengimas buvo labai menkai vertinamas (pinigine išraiška), tuo tarpu daugiausia pinigų pareikalavo pradinis ir vidurinis mokymosi segmentas. Kaip matote, dabar situacija pasikeitė. Ši jo garsioji knyga išlieka vienu žymiausiu švietimo ekonomikos darbų ne dėl tų įvykusių pokyčių, bet dėl pačios pagrindinės idėjos, kad mes galime ir turime paskaičiuoti žinių produkcijos vertę. Čia parodoma, kad tai, ką mes darome, akivaizdžiai turi savo ekonominę vertę. Mes ne tok vartojame biudžeto pinigus, bet taip pat prisidedame prie nacionalinio produkto gamybos.

Grįžkime prie naujosios tyrimų reikšmės aukštajame moksle. Noriu pabrėžti, kad tyrimai nebėra dėstytojų asmeninis reikalas, tai ne laisvalaikio veikla, dabar tai tampa viena iš svarbiausių, o gal ir pačia svarbiausia priemone savarankiškomis studijoms, mokymo ir mokymosi priemonė. Vis labiau auga skaičius kursų kaip rašyti akademines publikacijas, kuriuos siūlo mūsų kolegos Vakaruose. Šiandien štai toks mokymas sudaro netgi viso skaitomo kurso turinį. Anksčiau buvo teikiami nurodymai studentams kaip rašyti disertaciją ir tuo domėjosi tik doktorantai ar jauni dėstytojai. O dabar tai tampa baziniais pradiniais kursais, kurie yra siūlomi pirmakursiams. O tai reiškia, kad ta veikla, kurią mes vadiname moksliniais arba akademiniais tyrimais, pradeda vaidinti naują vaidmenį.

Koks tas naujas vaidmuo? Tradicinis mokymo būdas būdavo toks, kad profesoriai skaitydavo paskaitas, išsakydavo auditorijai savo naujas idėjas ir semestro pabaigoje vykdavo egzaminas, organizuotas diskusijų ar koliokviumo forma, tam kad patikrintų studentų atmintį. Be abejo, didžiulis studentų kontingentas tokiu būdu jau negali būti kontroliuojamas. Taigi, šiandien aukštasis mokslas labai sparčiai tolsta nuo tokių žodinių diskusijų ir vis labiau taiko rašytinę egzaminavimo formą. Bet visgi dažnai tai yra tik atminties patikrinimas. Kai mes kalbėjome apie problemomis grįsto mokymosi

pritaikymą, jūs pasakojote apie tai, kaip planavimo procedūra tampa svarbia jūsų organizuojamo mokymo proceso dalimi. Tiriamoji veikla yra būdas kaip problemas patalpinti į mokymo(si) proceso centrą, o tiriamojo darbo pateikimo forma yra mokslinė publikacija. Ir tai reiškia, kad mes ne tik aptarinėjame su studentais, mes tikimės, kad jie pristatys mums publikacijas. Tokios publikacijos visada buvo rašomos universitetuose. Mes publikuotą tiriamąjį darbą vadiname disertacija, bet šiandien įvyko esminis pokytis, ta prasme, kad dabar iš studento reikalaujama pateikti ne vien disertaciją savo studijų pabaigoje, o kad jis pateiktų visą eilę tyrimo darbų, pvz. seminaro darbus, atsiskaitymo darbus, ribotos apimties darbą programos pabaigoje. Ir kaip viską apibendrinantis darbas gali būti pateikiama disertacija ar diplominis darbas studijų baigiamojoje fazėje. Skirtingai nuo profesinių studijų, kur kaip baigiamąjį darbą studentai turi pateikti savo sukurtos produkcijos pavyzdį, universitete studentas turi pateikti savo aprašytą tyrimą. Ir mūsų darbe universitete vyksta svarbūs pokyčiai, nes dabar nuo pat pradžių mes turime nuspręsti, ar mes rengiame tos ar kitos profesijos specialistus, ar būsime aukštojo mokslo intelektualus. Pirmuoju atveju mes turime juos orientuoti į realias gyvenimiškas situacijas ir supažindinti su kuo daugiau praktinių situacijų. Jei mes laviname tuos jaunus žmones, mes nesiorientuojame į tai, kad jie išmoks taikyti konkrečius įgūdžius, nesitikim, kad jie spręs praktines problemas. Jie turi išmolti spręsti tyrimo problemas, gaminti naują informaciją. Tiriamoji veikla reiškia naujos informacijos, naujų žinių gaminimą. Koks yra žinių produkavimo būdas – tam mes taikome mokslinio tyrimo metodus. Visų pirma jie turi gerai įvaldyti mokslinio tyrimo metodus, tam, kad sugebėtų tuos metodus taikyti ir produkuoti naujas žinias. Filosofams, istorikams tas naujas dalykas yra anksčiau nežinoti šaltiniai, socialinių mokslų studentams naujos žinios randamos iš tos visuomenės, kurioje jie gyvena. Studentus reikia apmokyti žinių gavimo būdų, įgalinti juos atrasti naują informaciją. Štai šitie akademiniai darbų rašymo kursai tokį pagrindinį tikslą sau ir kelia. Akademinė publikacija turi savo tradicijas, kurių turi laikytis studentai. Studentai turi parodyti, kad tai, ką jie atrado yra iš tiesų nauja. Jie turi tą patvirtinti peržvelgdami ankstesnius šaltinius, turi žinoti, kokie duomenys jau egzistuoja. Jie turi savo rezultatus pateikti tokia forma, kad kiti tyrėjai galėtų juos patikrinti.

Pirmoji mokslinio darbo charakteristika. Vienas iš svarbiausių pokyčių per pastaruosius 5-eta metų yra tai, kad mes turime dviejų tipų duomenų bazes – vienas duomenų šaltinis yra tradicinė biblioteka, kitas šaltinis – internetiniai duomenys, kurie universitetuose, galbūt, mažiau naudojami, bet čia galima rasti nepublikuotas informacijas, kuri yra rengiama tik internetui. Internetiniame variante pasirodo vis daugiau mokslinių žurnalų. Mūsų žinios gamina naujas žinias.

Antroji mokslinio darbo charakteristika yra tam tikro kokybinio arba kiekybinio tyrimo buvimas. Pastaruoju metu kokybiniai tyrimai yra kiek madingesni už kiekybinius. Dabar mokslinis darbas neturėtų būti rašomas nesusipažinus su kokia nors kompiuterine tyrimo programa (SPS ar pan.). Darbas turi būti atspausdintas kompiuteriu, jame turi būti pateiktas naudotos informacijos sąrašas, turi būti parodyta, kad darbo autorius naudojo kokybinius arba kiekybinius metodus.

Darbo struktūra:

1. Įvadas: argumentuotas darbo tikslas, egzistuojančių duomenų aprašymas, kokie ištekliai bus panaudojami, darbo struktūra.
2. Hipotezė, duomenų surinkimas ir duomenų pristatymas.
3. Išvados, apibendrinimas, santrauka. Kartais santrauka ir raktiniai žodžiai pateikiamo darbo pradžioje.

Kadangi egzistuoja įvairios mokslo kryptys, sunku vieną formatą pasiūlyti visiems darbams. Pastaruosius 5–6 metus vis didėja globalizacija ir tai paliečia visus akademinis darbus. Tai yra naujos informacijos pristatymo būdas. Tai yra darbai, kurie sudaro šiuolaikinio universitetinio mokymo esmę. Tų darbų reikšmė auga kiekvieno universitetinės karjeros etapo metu. Jei paimsime pasaulio metinę mokslinę produkciją, tai sudarys 100 proc. Iš to 90 proc. yra parašyta angliškai. Ir tas angliškų publikacijų procentas vis labiau auga. Tai reiškia, kad Europos Sąjungoje, kada vyks tarpnacionalinė konkurencija, mūsų studentų aplikacijos bus patenkinamos tik tuo atveju, jeigu jos atlieps šitiems tarptautiniams reikalavimams. Nesiūlau, kad jūs būtinai reikalautumėte darbų angliškai, tiesiog noriu pasakyti, kad savo universitetinėje veikloje mes turime pertvarkyti savo pastangas ir į savo, į studentų veiklos centrą patalpinti tiriamąją veiklą. Nemanau, kad mes esame šio proceso pabaigoje. Švietimas, pedagogika daugiau traktuojama kaip praktinė veikla, o ne kaip mokslo tiriamoji sritis.

Mes turėtume dalintis patirtimi, nes man atrodo, kad kolegos iš Vakarų atvyksta iš kitos terpės ir kreipia mus tokiu keliu, kuriuo neketinam eiti. Susidaro įspūdis, kad iš vienos pusės globalizacija ir tarptautinė orientacija tai yra stiprėjanti srovė, bet iš kitos pusės egzistuoja mūsų specifinė situacija, kurioje mes geriau gaudomės negu jie. Mes turime tarp šitų prieštaravimų nutiesti tiltą. Aš sudariau edukologijos mokslo bakalauro 5 metų programą, kuri jau yra praėjusi akreditaciją, kur edukologija traktuojama ne kaip mokytojo rengimo studijos, bet kaip mokslo sritis.

Aš noriu pabrėžti, kad mūsų universitete studentas turi pasirinkti 2 pagrindines studijų sritis. Yra keletas išimčių – sociologija, politologija, psichologija. Kaip galima tyrimus patalpinti į 10-ties semestrų edukologijos studijų centrą? Edukologijos dėmesio centre yra mokykla. Ir tie devyniolikmečiai, kurie ateina studijuoti šios srities, dažniausiai rodo susidomėjimą vaikais ir vaikų ugdymu. Mes savo fakultete pasiūlėme štai ką: studentas turi suprasti, kad norėdamas gauti edukologijos studijų diplomą, turi parašyti disertaciją 60–70 puslapių. Jie turi būti pasirengę bent dvejose srityse: kaip rašyti disertaciją ir kaip rinkti duomenis. Studentai turi susipažinti, su kokia sritimi jiems reikės turėti reikalų, turi būti susipažinę su metodologija. Ir štai čia prasidėjo problemos. Mes įsivaizduojam, kad egzistuoja skirtingos pažinimo šakos ir skirtingos tyrimų sritys. Ir iškyla klausimas, ar mes turime visas sritis pristatyti visiems

studentams, ar jiems reikia specializuotis vienoje tyrimų srityje ir kokią praktinę veiklą turime numatyti savo programoje ir nuo ko mes turime pradėti? Tai buvo klausimai, su kuriais susidūrėme mūsų katedroje ir į kuriuos reikėjo rasti atsakymus.

Norėčiau, kad sudarytumėte keletą grupių ir aptartumėte, kaip pertvarkyti jūsų programas, kad jūsų studijų srityje galėtų būti šie tyrimai realizuojami.

I GRUPĖ: Technologijos mokslų atstovai. Pirmame kurse reikėtų įvesti tyrimų kursą ir jame 2 skyriai turėtų būti apie tai, kas tai yra tiriamasis darbas ir kaip jis pateikiamas. [Pirmame] kurse prasideda laboratoriniai darbai ir realiai tai yra tiriamasis darbas, tik jis yra supaprastintas ir neatitinka keliamų reikalavimų. Studentai dirba grupėmis ir kiekvieną individualų padarytą darbą vienas grupės atstovas galėtų ginti viešai, taip išmokyti viešo pristatymo. Kadangi laboratorinių yra 5–6, grupelėje irgi tiek narių, tai kiekvienas gautų pakalbėti. Toliau jie rašo kursinį, bakalauro darbą ir eina į gamybinę praktiką į gamyklą. Praktikoje surinktus duomenys jie vėlgi galėtų pristatyti. Magistratūroje viskas paprasčiau, jie iš pat pradžių gauna tyrimo užduotį. Mes organizuojame magistrantų konferencijas, kuriose visi skaito pranešimus. Magistrantai taip pat dalyvauja respublikinėse konferencijose ir daro pranešimą su vadovu. Tikslas būtų tas, kad jie suprastų tiriamojo darbo esmę, jį apiformintų taip, kaip priklauso ir išmokyti šnekėti.

T. KOZMA: Kokie reikalavimai programos baigiamojoje dalyje norint įgyti diplomą?

I GRUPĖ: Pateikiamas gynimui magistro baigiamasis darbas. Ne disertacija, bet labai panašu į tai. Tai yra tiriamasis darbas su eksperimentine dalimi, statistiniais duomenimis.

T. KOZMA: Jūs siūlėte skirti tyrimų temai seminarą studijų pradžioje. Ar tai vienintelis kursas, ar prie jo nuolat sugrįžtama?

I GRUPĖ: Pas mus dar tokio kurso nėra, jis skaitomas tik magistrams. Bet aš manau, kad tai pavėluotai, šie kursas turėtų būti skaitomas nuo pirmo kurso ir prie jo kasmet turėtų būti sugrįžtama.

I GRUPĖ (L. Černiauskaitė): Nebūtina, jeigu jie nuo pat pradžių išklaustyti kursą ir savo kursinius darbus formintų pagal reikalavimus, jie automatiškai grįžtų prie tų dalykų. Nes bakalauro baigiamasis darbas tai yra projektas, išplėstas kursinis projektas. Jei jie kursinius darbus rašytų pagal reikalavimus, tai ir baigiamasis darbas būtų tinkamai atliktas.

T.KOZMA: Tai yra vienas iš pavyzdžių, kaip galima tyrimo idėją plėtoti.

II GRUPĖ: [L. Liukinevičienė] Humanitarų grupė. Norint, kad tyrimas atsirastų studijų centre, manome, kad reikia pataisų aukštojo mokslo įstatyme, universitetų studijų nuostatose. Kad mokslinio darbo organizavimas universitetuose būtų įteisintas kaip prioritetinga sritis. Nes dabar tai yra, bet tai neakcentuojama. Kad būtų įteisintas mokslinio darbo reikšmingumas, per vertinimą. Pvz. pristato dėstytojas dalyką metų pradžioje ir studentas jau žinotų, kad šis naujų žinių kūrimas bus ypatingai

vertinamas šitame kurse. Kad studento savarankiško darbo organizavimas būtų numatytas dėstytojo darbo krūvyje. Dabar dėstytojas turi labai didelį auditorinio darbo krūvį, o savarankiško darbo organizavimas – tai jau tavo reikalas.

O dabar konkrečiai, kaip tobulintume programą: sutinkame, kad pirmame kurse būtų įvadinis tyrimo kursas, tik jis turi būti platesnis, ne vien tik apie tai, kaip rašyti mokslinį darbą, bet ir apskritai įvadas į specialybę, kaip duomenų bazėmis naudotis, kaip dirbti su literatūra ir pan. Kolegų pasiūlytas variantas yra gana sudėtingas ir apkraunantis studentus, kad kiekvienas laboratorinis darbas apiforminamas pagal tuos reikalavimus. Manytume, kad pradėdant nuo pirmo kurso tai gali būti seminarų darbo apiforminimas, reikšmingo kurso apiforminimas, semestro darbo parengimo, kurso darbo, praktikos, bakalauro ir magistro darbo apiforminimas. Labai svarbu, kad šitie darbai būtų viešinami bibliotekose, internete, konferencijose – visi, o ne tik bakalauro ir magistro darbai. Einama nuo paprasto darbėlio prie sudėtingo ir viešumas – gynimas ir prieinamumas. Reikėtų sugrąžinti seną tradiciją – studentų mokslines bendrijas. Dabar jos liko tik fakultetuose. Kai kurios aukštosios mokyklos atsisako kvalifikacinių egzaminų pabaigoje ir pereina prie baigiamojo darbo, kuris jungia visus tuos dalykus. Labai svarbu tame įvadiname kurse išgirsti lūkesčius, ką tame moksliniame darbe dėstytojas nori matyti, ir nors tai yra humanitariniai dalykai, ir juose reikėtų ieškoti sąsajų su šiandiena. Patirtas atradimo džiaugsmas kad ir analizuojant tą ar kitą sąvoką anglų kalbos gramatikoje, jau yra vertė.

T. KOZMA: Čia ko gero du dalykus reikėtų išskirti – įvadinis kursas ir aukštojo mokslo įstatymo keitimas.

III GRUPĖ: Švietimo mokslai. Mūsų programą sudaro pagrindinių studijų blokas ir specialybės kursai. Studentai išklaustyti tyrimo įvadą pagrindinių studijų bloke, o po to kiekviename didaktikos modulyje nagrinėtų atskiras tiriamojo darbo dalis. Siūlome tokį eiliškumą: referatai, du kursiniai darbai, bakalauro darbas. Ar jie rašo referatus, tai priklauso nuo dėstytojo.

Kada studentas studijuoja savo profesiją turėdamas temą ir ieškodamas atsakymo į savo temą jis gali studijuoti kitas disciplinas, ieškodamas, ką jis ras naujo apie savo temą, tai motyvaciją labai didina ir idealiausias variantas, kada studentas pasirenka savo studijų kryptį, kuri gali būti nelabai sukonkretinta, bet jau ar trečiame kurse rimtai apsisprendęs, jis trečiam ir ketvirtam kurse rašo po kursinį darbą vieną psichologinės krypties, kitą pedagoginės krypties. Ir jei jis rašys tuos darbus turėdamas omeny savo temą, jis brandžiau tuos kursinius paruoš ir gaus didesnę naudą. Tuomet rašydamas bakalauro darbą jis neturės problemų, kaip pateikti darbą, kaip apiforminti informacijos masyvą, kaip tyrimą pateikti. Ir tikrai tuomet tampa nereikalingi kvalifikaciniai egzaminai, nes mokytojai tiriamojo darbo patirtis kasdieniniame gyvenime yra labiau reikalinga. Jis turi mokėti dirbti ir su atrodytu labai paprasta problema. Tai turėtų būti prioritetas. Dėstytojų darbo valandose turėtų būti skirta laiko

studentų tiriamajai veiklai. Mūsų edukologijos fakultetas išlaikė studentų mokslines konferencijas. Pranešimus dažniausiai skaito tie, kurie jau yra paruošę bakalauro ir magistro darbus.

T. KOZMA: Čia dar vienas svarbus dalykas išryškėjo – pasirinkti temą kiek galima anksčiau ir žingsnis po žingsnio keisti egzaminų tvarką, pobūdį.

IV GRUPĖ: Mūsų grupė skaidė studijas į kelias dalis. Pirmoji dalis būtų studijų įvadas. Joje turėtų būti mokinama konspektuoti ir studijuoti neįtraukiant tiriamojo darbo dalyko. Filosofijos studijų tikslas yra ne kiekybinis, o kokybinis mąstymas, tačiau čia neįmanoma apsieiti be kiekybinio žinojimo, būtinas istorijos išmanymas, todėl antra dalis būtų filosofijos istorijos studijavimas. Čia tikėtų paskaitų forma. Tik turint filosofijos istorijos pagrindą galima pereiti prie kitos dalies, kurioje būtų išdėstytas tiriamojo darbo įvadas – mokinti rašyti rašto darbus, kad tai būtų komparatyvistinės studijos, filosofijos krypčių lyginamoji analizė. Čia vertėtų atmesti paskaitas ir organizuoti seminarus. Studentai turėtų pateikti kolektyvinius projektus, išsiskaidytų į grupes ir vieni gintų vieną tezę, kiti – antitezę. Tai skatintų savarankišką tyrimą. Rašto darbų pirmojoje studijų dalyje nereikėtų. Pradėjus komparatyvines studijas nuo antrųjų studijų metų kai studentai jau turi tam tikrą žinių pagrindą, jie galėtų užsiimti tyrimu. Kiekvienais metais nuo antrųjų iki ketvirtųjų studijų metų jie turėtų rašyti po vieną metinį darbą, kuris turi orientuotis į baigiamąjį bakalauro darbą. Čia svarbus dėstytojo vaidmuo – jis turi vadovauti darbui, stebėti kaip vyksta tyrimas, padėti metodiškai, orientuoti darbą į tam tikrą kryptį.

T. KOZMA: Čia mes vėl prieiname prie to, kas jau buvo minėta – kursinio darbo svarba.

Aš manau, kad tai yra dalykai, kurie padeda mums koncentruotis nuo žinių perdirbimo prie naujų žinių gamybos. Visi mes turime savo patirtį ir savaip tai darome. Aš norėsiu parodyti sėkmingą, mano manymu, mano katedros patirtį. Tyrimų problematikai skirti seminarai, ko gero, buvo sėkmingiausias dalykas. Tai yra seminarai 15–20 klausytojų iš skirtingų kursų, tai yra tyrimams skirtos pratybos, praktiniai užsiėmimai, kuomet kiekvienas dalyvis kartą per semestrą turi galimybę pristatyti savo darbą ir jam skiriamas vienas arba du oponentai. Laikui bėgant paaiškėjo, kad reikia dar keletą dalykų. Pirmas dalykas – kaip pristatyti savo darbą trumpa forma per 15 min. ir kaip pasiruošti trumpam pristatymui. Taigi dabar tie, kurie pristato savo darbą, ne tik jį komentuoja. Darbas yra išplatinamas savaitę prieš jo pristatymą ir bent teoriškai kiekvienas turi būti su darbu susipažinęs. Ir tada vyksta trumpas darbo pristatymas. Kiekvienas turi įnešti savo indėlį į seminarą – tai antrasis patobulinimas. Dabar seminarai vyksta tokia forma: pranešimas turi būti parengtas bent jau prieš savaitę, popierinė jo versija yra išsiuntinėjama, tada 15 min. pristatymas, tada pasisako oponentai ir kiekvienas dalyvaujantis. Galiausiai pristatantysis atsako į klausimus. Tai tapo labai intensyvus ir reiklaus pobūdžio užsiėmimas. Dalyviai įpranta savo darbą perteikti kitiems, vizualiai pristatyti savo darbą elektroninių priemonių pagalba. Daugiausiai reikalaujanti dalis – savo indėlio įnešimas. Būna, kad vienas ar kitas

dalyvis sako, kad aš šitos srities neišmanau. Tie studentai, kurie užsirašo į šituos seminarus, ten turi lankytis pastoviai ne vienerius metus, taigi, seminarai vyksta toje pačioje grupėje. Nedideli sudėties pasikeitimai vyksta – išeina baigusieji ir ateina naujai įstojusieji. Be abejojimo, jiems atsiranda įvairių klausimų, neaiškumų, kada jie pradeda lankyti šitą seminarą. Jie iš karto papuola į tiriamojo darbo sukurį ir dažnai jie bijo, kad su visais nesusėdės.

Aš turiu pasakyti, kad dažniausiai seminaro vadovas tyli. Paprastai jis tiesiog nustato taisykles ir aktyvaus vaidmens vedant seminarą ne vaidina. Seminarą veda ir jam vadovauja vyresnių kursų studentai. Ir jie sudaro trečdalį ar ketvirtadalį visų [dalykų]. Ir kada jų programa baigiasi, daugelis jų paprašo leidimo dar seminare pasilikti. Nes jie jaučia ne tik priklausomybę šitai grupei, bet čia jie visada turi auditoriją. Ir jeigu jie ką nors sukuria, parašo, jie visada čia turi auditoriją, į kurią gali kreiptis. Dar vienas įdomus šio seminaro rezultatas yra tas, kad paprastai po kurio laiko jie pakeičia savo pirminę pasirinktą temą, nes seminaro vadovas priima studentą į seminarą tik tuomet, kai jis turi pasirinktą temą. Patyręs vadovas žino, kad tema dar keisis. Dalyviai keičia savo pasirinktas temas seminarų atmosferos įtakojami. Ir antrasis jų pasirinkimas dažnai būna sėkmingesnis. Taigi seminaro sėkmė yra daugiausia ne tie, kurie jau yra pasirinkę temą, nes juos jau sunku paveikti, įtakoti, bet tam kad ateitum į šitą seminarą, turi būti vienokią ar kitokią temą pasirinkęs. Taigi, šie seminarai buvo tokie sėkmingi, kad mes tokias analogiškas dalis įjungėm į kitas savo programas. Mes taip pat keičiam savo baigiamųjų valstybinių egzaminų pobūdį. Anksčiau egzaminas buvo tokio suminio įvertinimo pobūdžio. Paskutiniuoju metu į baigiamųjų egzaminų centrą mes perkėlėme darbą ar tezes. Taigi tos tezės yra pagrindinis elementas egzaminavimo ir faktiškai baigiamasis egzaminas yra to seminarinio darbo atkartojimas. Studentas baigiamųjų egzaminų metu turi pristatyti savo darbą pakankamai reprezentatyviai, su projektoriaus ar kitų techninių priemonių pagalba. O tada turi išklaudyti oponentų. Oponentų vaidmenį dažniausiai atlieka darbo vadovai ir tada vyksta akademinio pobūdžio diskusijos. Ir tai jau realiai vyksta – dabar jau yra priimta kad kiekvienas studentas baigiamojo įvertinimo metu turi pristatyti savo tezes, savo darbą, be to jis diplomo gauti negali. Antras dalykas, mes dabar tą tyrimams skirtą seminarą stengiamės kaip galima anksčiau pradėti. Iš pradžių tokie seminarai vyko tik doktorantūros programose. Vėliau mes įvedėm tokius seminarus į baigiamąjį etapą pagrindinių studijų. O dabar mes tuos seminarus pradėdame po ketvirtojo semestro – nuo antrųjų studijų metų.

Ir dabar aš noriu parodyti jums savo kurso planą. Deja, jis yra vengrų kalba. Čia yra semestrai, čia yra pagrindinės studijų kryptys. Studentai tyri praeiti visus šiuos modulius. Tai yra privaloma. Ir jie vyksta paraleliai. Praktiškai mūsų studentai studijuoja trijose skirtingose specializacijose. Pagrindinę specializaciją galima pavadinti praktine pedagogika. Šitos studijos skirtos mokytojo profesijai įgyti. Čia jie studijuoja humanistinę pedagogiką kaip tam tikrą filosofinę kryptį, orientaciją, o čia jie studijuoja švietimo politiką, vadybą. Po 4 semestrų jie turi egzaminus pagal vokišką sistemą – tai yra egzaminas,

kurį priima egzaminatorių komitetas ir tais egzaminais baigiasi vienas studijų blokas. Tyrimams skirti seminarai prasideda štai čia, kaip matome, penktajame semestru. Iš šitie seminarai tęsiasi ir per kitus semestrus. Ir jie gali pasirinkti, prie kurio seminaro jie prisijungs. Kaip aš jau sakiau, seminaro dalyvių sudėtis yra mišri. Kadangi jie pradeda lankyti seminarą po antro semestro ir lanko iki pat [pabaigos, iki penktojo semestro. Mano universitete nuo kitų metų bus įdiegta kreditų sistema. Tai reiškia, kad bus kredituojamas įvairaus pobūdžio studentų indėlis. Pagal Vengrijos kreditų nustatymo tvarką, tokia programa kaip ši, būtų verta 150 kreditų. Vienas modulis, 2 savaitinės paskaitų valandos, kurios baigiasi egzaminais, yra vertinamos 3 kreditais. Praktinis modulis yra vertinamas 2 kreditais. Bet tai nėra vienintelis kreditų rinkimo šaltinis. Papildomas darbas taip pat yra kredituojamas. Mes pasiūlėme kreditavimo tarybai, kad iš šitų 150 kreditų penktadalis būtų duodamas už rašto darbą. Kitaip sakant, 30 kreditų studentas gauna už tas pastangas, kurias jis įdeda į savo darbo rašymą. Tai yra svarbus pasikeitimas, kadangi šitas darbas tada įgyja savo vertę. Seminarai vertinami dviem kreditais ir jie įeina į tą trisdešimties kreditų sumą. Tai reiškia, kad 30 kreditų studentas gauna už savo darbą, savo tezes, bet tuos kreditus jau galima pradėti rinkti nuo trečių studijų metų, dalyvaujant šituose tyrimo seminaruose. Taigi šitaip mes reorganizuojame savo studijų programą nuo praktikos pereidami prie tyrimų.

KLAUSIMAS [L. Liukinevičienė]: Noriu paklausti, ar tik mokslinio darbo seminaras įeina į 30 kreditų, ar visi ir kitų dalykų seminarai įeina į 30 kreditų? Nes seminarų yra visuose dalykuose.

T. KOZMA: Tik šitas seminaras. Visi kiti seminarai turi savo numerius. Šitie seminarai neturi savo numerio, jie yra kaip ir neoficialūs. Jie nepriklauso formaliems užsiėmimams. Bet tuos tyrimo seminarus mes įtraukėme kaip papildomus ir turime dabar galimybę tuos seminarus turėti, nes įskaičiuojame juos į tą 30 kreditų. Įtraukdami tuos seminarus mes tos modulių tvarkos nepakeitėme.

KLAUSIMAS: Ar jie yra privalomi?

T. KOZMA: Turbūt ir taip, ir ne. Jei nedalyvauji seminaruose, negali tų 30 kreditų gauti. Taigi formaliai jie kaip ir neprivalomi, kadangi jie nėra registruotų kursų sąrašė. Gali būti, kad studentas į kitą kokią tyrimų grupę įsijungs arba katedroje kas nors gaus finansavimą kokiam nors tyrimo projektui. Tie, kurie dalyvaus tokiam projekte, gaus kreditus. Bet tai yra daugiau išimty. Tam, kad įtrauktume studentus į tokią veiklą, mes nusprendėme, kad mes privalome tokius seminarus organizuoti.

KLAUSIMAS: Paprastai kreditai tai yra laiko išraiška. Jei jie dalyvauja seminaruose, ar tai nereiškia, kad jiems nelieka laiko savarankiškam darbui? Nes už savarankišką darbą taip pat yra skiriami kreditai. Kreditų teikimo sistemos aukštesiose mokyklose galbūt skiriasi, bet dažnai kreditai teikiami už tam tikrą laiką – kreditas yra tam tikro valandų skaičiaus ekvivalentas.

T. KOZMA: Dviem trečdaliais taip, trečdaliu ne. Vengrijos kreditų sistema nėra inicijuota universiteto. Mes turime nacionalinius kreditavimo principus ir kreditas yra traktuojamas kaip studento pastangų įvertinimas, studento indėlio įvertinimas. Kreditas matuoja ne dėstytojo, o studento darbą. Ir

pagal šią sistemą už tą patį modulį vienam studentui gali būti suteikti 2 kreditai, kitam 3. Jeigu mes sakome, kad tezės vertos 30 kreditų, tai čia galime sakyti, kad yra įvertinimas savarankiškas studento darbas. Aš su tuo sutinku, tačiau savarankiškas darbas, remiantis mūsų patirtimi, nebūtinai yra individualus. Tai gali būti komandinis darbas. Ypač socialinėje srityje, socialiniai tyrimai gali būti komandinis darbas. Ir mūsų patirtis sako, kad jeigu mes suburiame forumą, kur mūsų studentai gali dirbti, tai ne tiek mes juos skatiname dirbti, kiek pats klimatas, atmosfera skatina juos dirbti. Ir pasiruošimas, pristatymas, dalyvavimas, įsitraukimas ir apima tas pastangas, kurios įvertinamos kreditais. Taip būtų galima atsakyti. Aš turiu pasakyti, kad mūsų katedros klimatai tai pakeitė iš esmės. Aš tikrai jaučiu didelius pokyčius.

Mano pozicija šiek tiek skiriasi nuo jūsų. Aš turiu reikalą su pedagogais. Ir mūsų patirtis sako, kad pedagogika ir diskusijos apie pedagogiką ir pedagoginių tyrimų analizė yra labai naudinga pedagogams, ypač mokytojams, tobulinantiems savo kvalifikaciją. Bet mes visada jautėme problemas įvedant jaunus, pradedančius studentus į švietimo sritį. Antra problema yra tame, kad pedagogikos studijos yra tarsi įvadas į profesijos studijas. Galima sakyti, kad pedagogika yra ne kas kita, kaip mokytojo meistriškumo įsisavinimo kursas. Bet tai tokiu atveju, neverta to studijuoti universitete. Iš kitos pusės, sparčiai auga žinių apie švietimą kiekis. Kiekvienas žmogus, kuris turi pilietiškumo jausmą, kuris yra sąmoningas pilietis ir balsuoja, žino, kad didysis šiuolaikinės visuomenės rūpestis yra švietimas. Taigi, mokytojo profesinis rengimas yra viena ir sąlyginai nedidelė dalis to, ką mes suprantame kaip edukologijos mokslą. Jei paimsime bet kurią psichologijos, socialinės psichologijos ar sociologijos knygą ir pasižiūrėsime, kokie tyrimai ten yra aprašomi, tai pamatysime, kad 70–80 proc. tyrimų buvo daryta būtent švietimo aplinkoje, švietimo institucijose. Taigi, iš vienos pusės, profesinis švietimas sudaro vis mažesnę edukologijos dalį, o iš kitos pusės žinių ir informacijos kiekis apie švietimą auga. Tai iššūkis, su kuriuo mes susiduriame. Ankstesnė tradicinė taktika buvo šitos srities studentus kiek galima greičiau patalpinti į ugdymo įstaigos aplinką. Taigi, jeigu jie per ketverius metus iki galo taip ir nepatiria, kas yra pedagogika, pradėkime juos siųsti į mokyklą jau nuo trečiųjų studijų metų. Ir po to aiškėja, kad ir to nepakanka, kad studentus su mokyklos aplinka reikia supažindinti dar anksčiau. Dabar šitas požiūris vėl keičiasi ir dėl labai akivaizdžių dalykų. Mūsų studentai jau ir taip yra betarpiškai susiję su švietimu ta prasme, kad jie studijuoja universitete. Taip kad jie nori kuo daugiau sužinoti ir apie aukštąjį mokslą ir panašu, kad tai yra pats geriausias būdas palaikyti susidomėjimą švietimu. Ir todėl galbūt neverta daug laiko skirti aiškinimui apie vidurinę mokyklą, kadangi ji yra toli. Reikia gilintis į kasdieninius klausimus, su kuriais jie susiduria studijuodami savo institucijoje. Pavyzdžiui: Vengrijos švietime dabar atsirado paskolų sistema. Tyrimo problema – kokia ši paskolų įtaka jūsų universitetui, jūsų švietimo įstaigai. Tai yra plati tyrimo problema. Jei mes persiorientuosime į studentų interesus šita prasme, labai jie labai nesunkiai gali būti įtraukti į šitų kasdieninių problemų sprendimą. Taigi, šiandien mes turime

suirerisuotus studentus, kurie yra suirerisuoti perprasti Ŗvietimo problemas. Bet tam mums reikia iš naujo apibrėžti, kas yra Ŗvietimas.

Antras pasikeitimas – mano kolegos katedroje priėjo išvados, kad sėkmingai dirbantis dėstytojas turi ieškoti finansavimo savo tyrimams. Anksčiau buvo aiškiai išskirti du vaidmenys: jei dėstytojui nepavykdavo gauti grantų savo tyrimams, jis bent jau galėjo tikėtis pasiekti sėkmės dėstydamas. Jums turėtų būti žinomi tokio mąstymo pavojai. Be abejo, būti dėstytoju fantastiškas dalykas. Mes gauname iš to daug naudos, gauname nuolatinį grįžtamąjį ryšį. Kartais mes netgi bėgame nuo savo kasdieninių dalykų į auditoriją. Tai yra aiškus akligatvis. Jeigu mes užsidarome tik dėstyje, apsiribojame tik kasdieniu dėstyje studentams, mes nebeprodukuojame naujų žinių. Šiandien tiriamoji studentų veikla atsidiūrė centre. Būtent tie dėstytojai tapo patys įdomiausi ir patraukliausi, kurie gauna grantus savo tyrimams ir gali finansuoti studentų darbą, kad jie turėtų galimybių savo tyrimus įvykdyti. Taigi, sėkmingiausi seminarai vyksta su tyrėjų grupėmis. Ir šiandien mes gauname žymiai daugiau grantų tyrimams negu prieš 4–5 metus. Galbūt tai skamba kaip tam tikras perdėjimas, bet taip yra. Bent jau mano srityje aš neperdedu augančios tyrimų reikšmės. Ir mes turime eiti toliau, tam, kad galiausiai mes pakeistume tuos valstybinius egzaminus tyrimais ir akademinėmis diskusijomis. Dabartiniai mūsų reikalavimai studijų programoms reikalauja 4 egzaminų. Tai tarsi žymi atskirus studijų etapus ir tai yra suminio pobūdžio vertinimas. Mes pasižiūrime, ką jie įsiminė per dvejus studijų metus. Visa tai mes formalizuojame klausimų-temų forma. Remdamiesi savo sėkminga patirtimi, mes galvojame apie tų egzaminų pobūdžio pakeitimą. Galbūt mes galime duoti daugiau negu 3 kreditus, jei žmogus parašė sėkmingą darbą. Dabar stengiamės sukurti vieną vertinimo sistemą stacionarinio ir neakivaizdinio skyriaus studentams. Šiandien dar nėra visiškai aišku, bet akivaizdu, kad bent jau Ŗvietimo srityje, jeigu mes į centrą pastatome tyrimą ir tyrimo problemas, tai iš esmės viskas keičiasi – nuo įsiminimo mes pereiname prie tyrimo.

Galima sakyti ir taip, kad anksčiau mūsų pedagoginių programų šerdis buvo praktika. Tam kad paruoštume kvalifikuotą mokytoją. Bet taip mes neparuošime tyrėjų. Dabar tikimės paruošti pedagogikos specialistus, kurie Ŗvietimą supras kaip tam tikrą problemų seką ir kurie labiau orientuosis į problemų sprendimą negu į pedagoginių įvykių taikymą. Bet tai yra tik viena sritis, tai yra pedagogika. Man atrodo tai yra geras pavyzdys tiems, kurie susiduria su profesinio rengimo dilema – ar rengti profesionalus savo srities. Vakar minėjome tą tendenciją, kad stengiamasi mažinti mažai praktiškai orientuotų studijų kryptių skaičių. Jeigu mes į savo studijų centrą patalpinsime tyrimus, tai reiškia, kad šita diskusija praras aktualumą. Tokiu atveju mes nebeturėtume daryti skirtumo tarp praktinių ir nepraktinių dalykų, nes į kiekvieną sritį mes galime pažiūrėti per tyrimo problematikos prizmę. Tuomet mes galime sakyti, kad mes savo universiteto studentus rengiame pagal akademinę tradiciją, kuri visų pirma yra žinių ieškojimas. Tuomet visa mokymosi veikla nebus suvedama vien į įsiminimą. Tai bus įvairių metodų taikymas siekiant gauti naujas žinias. Ir tuo mes sugrįžtame prie problemomis paremto

mokymo. Ir aš manau, kad padidėjęs savarankiško mokymosi akcentavimas atveda mus į tą pačią problemą iš kitos pusės – kad universitetas nėra profesionalių darbuotojų rengimo laboratorija. Tai yra vieta, kur jauni žmonės renka naują informaciją. Mes galime mokytis ir tokioje terpėje. Ir man atrodo, tai yra vienintelė išeitis, kaip tradicines vertybes derinti su naujai kylančiais iššūkiais.

KLAUSIMAS: Jūs minėjote, kad tyrimo seminarai yra rengiami 15 studentų. Aš suprantu, kad jie renkasi tuos seminarus ir seminarai probleminiai, skirti kažkokiai vienai problemų grupei. Neturėtų būti labai plati ta sritis?

T. KOZMA: N, tai nėra probleminiai seminarai. Jie organizuojami kaip akademinis forumas, diskusijos. Gali būti, kad dėstytojas turi savo tyrimų projektą ir gali pasiūlyti dalyviams orientotis į tam tikrus tyrimo aspektus. Pagrindinė idėja yra palaikyti atvirą forumą. Jis skirtas tiems dalyviams, kurie jau pasirinko turimo temą, bet tas pasirinkimas dar nėra galutinis. Pagrindinė idėja, kad tu dalyvauji toje pačioje grupėje ne vieną semestrą. Kitaip sakant, juos įtakoja ne pati užduotis, bet grupinė dinamika. Jei aš duodu užduotį, jie gali ją įvykdyti, arba ne. Ir aš galiu patirti nesėkmę, jei nesėkmingai parinksiu užduotį. Atviras forumas reiškia, kad kiekvienas gali dalyvauti ir gali nuspręsti, ar jie jau gali vienas su kitu kaip lygus su lygiais bendrauti, ar dar ne. Ir būtent dėl grupinės dinamikos aš siūlau laikyti tą forumą kaip galima atviresniu, tiesiog nustatyti taisykles, bet ne temas. Temos bus suformuluotos laikui bėgant.

KLAUSIMAS: Grupių skaičius priklauso nuo studentų skaičiaus?

T. KOZMA: Taip. Aš pirmas pradėjau tokio pobūdžio seminarus ir mes pradėjome su 14 žmonių. Aš taip pat eksperimentavau su įvairaus dydžio grupėmis, net iki 40 studentų. Pasirodė, kad optimalus skaičius yra apie 12. Iki 30 narių grupė dar gali būti valdoma. Didesnėje grupėje grupinė dinamika jau neįmanoma.

KLAUSIMAS: O ką kiti studentai daro?

T. KOZMA: Aš kalbu apie savo programą. Mano programoje kasmet apie 50 studentų pradeda studijuoti. Jeigu yra programa, kur 800 studentų pradeda studijuoti, tai, be abejo, ne anksčiau kaip antrųjų metų pabaigoje pradėtumėme seminarus. Problema yra tame, kad čia dėstytojo vaidmuo nėra labai didelis. Jei dėstytojas yra įgudęs dirbti su grupe, tai tokio fasilitatoriaus vaidmenį gali atlikti ir daktarantas, ir žmogus iš šalies. Svarbiausia turėti vadovą kaip tokį, kuris nebūtinai yra geras tyrėjas. Grupės klimatas yra svarbesnis negu rezultatas. Taigi, jei studentų yra daugiau ir nepakanka dėstytojų, kurie galėtų vadovauti grupėms, galima pasikviesti žmones iš šalies, kurie galbūt jau turi darbo tokiose grupėse patirties. Svarbiausia čia būti patyrusiu grupės vadovu. Šia prasme vadovas daugiau atlieka fasilitatoriaus vaidmenį. Tai nėra vieta, kur studentai mokomi atlikti tyrimus. Tai yra forumas atviras tiems, kurie turi poreikį kažką daryti ir jie viens kitam padeda.

KLAUSIMAS: Aš supratau, dalyvaudamas seminaruose, studentas kartą per semestrą turi galimybę padaryti pranešimą. Tai reiškia, kad jeigu yra 30 studentų, tada kiekvienam seminaru vienas darbas yra pristatomas. Nuo pat pradžių mokslo metų kaip jie užsirašo, nes jūs turite žinoti, kad

nesužlugytų seminaras. Nes kai kas gali neužsirašyti. Ar tas užsirašymas vyksta normaliai? Pas mus užsirašo į pabaigą kuo daugiau.

T. KOZMA: Žaidimo taisyklės yra tokios – aš neverčiu jų rinktis temas, tema turi pati savaime iškilti. Jeigu tu pradėjai lankyti seminarą prieš tris metus, tu kaip senbuvis turi pristatinėti naujokų darbus, tu turi komentuoti kitų darbus. Tokios yra žaidimo taisyklės. Per semestrą mes turime dviejų t. y. 90 min. valandų seminarą ir, tarkim, tos 90 min. yra skirtos trijų temų pristatymui. Tai reiškia, kad bus trumpas pristatymas ir trumpi klausimai. Jeigu jūs esate patyrę grupės vadovai, jūs jaučiate grupės klimata ir yra dalykų, kurie studentus jaudina, uždega ir kuriems galima skirti daugiau laiko ir yra pristatymų, kurie yra nuobodoki. Mano patirtis rodo, kad tai yra labai neįprastas, bet geras būdas, kaip jiems perteikti vertybes.

KLAUSIMAS: Ar gali būti, kad vienu metu dirba su tokiu seminaru studijų programoje keli dėstytojai. Ar studentai renkasi šiuo atveju dėstytoją. Kaip jie ateina? Kaip jie pasirenka seminarą?

T. KOZMA: Aš nesu tyręs, kaip jie apsisprendžia. Atvirai sakant, ko gero svarbiausias faktorius yra kurią savaitės dieną tas seminaras vyksta. Stengiamės, kad seminaras vyktų tą pačią savaitės dieną. Ir jeigu jūs jau užsiregistravote į seminarą, jūs žinote, kurią savaitės dieną jis visada vyksta ir galite savo laiką planuoti. Greičiausiai kitas faktorius yra dalyviai. Geras vadovas nėra aktyvus, jis yra neutralus, todėl, šia prasme, vadovo asmenybė nėra svarbus faktorius. Ko gero laikas yra svarbiausia.

KLAUSIMAS: Ar sudarant studijų programą kitų fundamentaliųjų dalykų dėstytojai sutinka, kad tiek laiko būtų skiriama tokiam seminarui ir apskritai moksliniam darbui?

T. KOZMA: Aš nesusiduriu su tokiomis problemomis ir mes turime pakankamai galimybių organizuoti tokius seminarus. Mes kviečiame mokytojus praktikus ir jie laiko garbingu dalyku padėti mums organizuoti švietimo tyrimus. Yra kitas klausimas, su kuriuo susiduriame – tai studentų pasipriešinimas, ypač naujokų. Čia laikas nuo laiko mes turime imtis priemonių, stengiamės juos įtakoti. Mes turime juos informuoti, kaip jie gali rinkti kreditus. Kartais jie patys medžioja kreditus. O kadangi mes duodame kreditus už seminarą, tie, kurie buvo prieš mus, dabar mielai ateina į seminarą. Klausimas, ar mes galime duoti jiems kreditų, jeigu jie seminaruose nepakankamai dalyvauja?

KLAUSIMAS: Kaip kilo tokių seminarų idėja?

T. KOZMA: Tai buvo mano idėja. Aš tiesiog norėjau turėti galimybę matyti visus studentus apibrėžtoje vietoje ir apibrėžtu metu, matyti, ką jie daro. Norėjau jausti, kad tai yra mūsų studentai. Ir todėl aš norėjau turėti bent vieną valandą per savaitę, kaip senoj geroj vidurinėj mokykloj. Ir tada aš pamačiau, kad viena iš problemų, kurią jie sprendžia – kaip pasiruošti baigiamiesiems egzaminams. Ir tada aš pradėjau modeliuoti tuos egzaminus, kur kiekvienas galėjo pasiruošti ir sužaisti egzaminavimą. Ir būtent iš to išaugo tie seminarai. Ir tada aš supratau, kad jeigu aš sugebėsiu išlaikyti juos pakankamai ilgai, tai man nereikės pačiam daug šnekėti, jie patys vadovaus seminarui. Ir tada aš supratau, kad svarbiausia ne tema, o nustatytos taisyklės ir tai sukurs pozityvų klimata.

KLAUSIMAS: Jūs minėjot 30 kreditų – čia bakalauro programai ar bendrai studijoms nuo pirmo kurso iki magistro?

T. KOZMA: Vengrijoje mes neturime atskiros bakalauro programos. Pirmą diplomą studentai gauna po 8 semestrų, o dažniausiai po 9–10 semestrų.

KLAUSIMAS: Tai 30 kreditų už visus 10 semestrų?

T. KOZMA: 30 kreditų jie gauna už tezes – už jų parašymą ir apgynimą. Ir tai vyksta visos studijų programos, kuri mažiausiai 8 semestrus, pabaigoje. Kreditų sistema mums buvo nuleista iš viršaus. Kai aš apie tai kalbu, į galvą ateina viena metafora: Bet tai yra kaip nacionalinė valiuta – 1 litas kainuoja 4,70 Vengrijos forintų. Tiesiog taip yra. Ir aš negaliu komentuoti, kaip tie kreditai sulyginami.

KLAUSIMAS: Kiek kreditų studentas iš viso turi surinkti per semestrą?

T. KOZMA: Per semestrą – apie 30 kreditų. Bet kaip aš jau sakiau, studentai turi kelias studijų kryptis, kelis dalykus. Pedagogo kvalifikacijai – 40 kreditų per semestrą. Ir šita programa, lygiai kaip psichologijos, literatūros, ar kito dalyko programa, sudaro pusę kreditų, o kita dalis – kitą pusę. Naujas universiteto sprendimas – anksčiau, jeigu studijavai dvi kryptis, tarkim, istoriją ir pedagogiką, tada galėjai pasirinkti – susirinkti kreditus iš istorijos, ar iš pedagogikos. Dabar, kai mes sujungėme universitetus, vienam universitete gali studijuoti ir žemės ūkį ir humanitarinius mokslus. Galima daryti įvairiausių kursų derinius. Kiekvienas fakultetas suinteresuotas, kad jų studijų kryptis būtų pagrindinė, laikoma svarbiausia, nepriklausomai nuo to daugiau ar mažiau kreditų išsina lyginant su kita kryptim. Pavyzdžiui, mes turime fakultete teisę studijuojančius studentus, kurie kaip antrą pasirinko mūsų programą. Taigi, tą programą pasirenka studentai, kurie suinteresuoti. Kiekvienais metais pas mus yra 20–30 studentų iš teologijos fakultetų. Teologija yra dėstoma atskirai nuo mūsų universiteto, nes tai yra ne valstybės, o bažnyčios išlaikomos studijos. Bet kažkada teologijos fakultetas buvo universiteto sudėtinė dalis. Pas mus yra protestantų bažnyčia, kalvinistų. Ir štai šitos dvasinės akademijos atstovai nori, kad jų studentai studijuotų pedagogikos programą, kad galėtų tapti gerais teologijos mokytojais. Tas susidomėjimas eina bangomis – tai pakyla, tai nuslūgsta. Tai suteikia mums galimybę labai mišrius seminarus organizuoti, kuriuose dalyvauja įvairių studijų krypties atstovai.

Aš manau, kad jau minėjau esminį pasikeitimą mokytojo vaidmenyje – dėstytojas, pedagogas buvo pagrindinė mokymo-mokymosi proceso figūra, tačiau dabar jis vis dažniau pradeda atlikti fasilitatoriaus vaidmenį. Ir tuo pačiu užima neutralesnę poziciją nei anksčiau. Kai kalbėjau apie grupinius seminarus ir juose vykstančią grupinę dinamiką, aš tą turėjau omenyje. Šiuo atveju ne tiek dėstytojas, kiek patys dalyviai kuria seminaro klimata. Kita vertus, dėstytojas susigražina teisę rūpintis savo profesiniu tobulėjimu. Šito aspekto svarba vis auga. Jis turi neperdegti savo darbinės veiklos metu. Britų universitetuose yra reikalaujama parašyti 5–6 referatus per semestrą, ir jie turi remtis empiriniais tyrimais. Semestro bėgyje žymiai mažiau reikia žodinio atsiskaitymo. Studentai yra skatinami naudotis

ištekliais iš įvairių šaltinių, nes paskaitos universitete tai vienas iš šaltinių. Vietos biblioteka, realaus gyvenimo situacijos taip pat yra šaltiniai, kuriais pasiremdami studentai studijuoja. Nemažą dėstytojo darbo dalį sudaro darbas su šiais darbais. Vadinasi, dėstytojas turi net tik apibendrinti, kokį įspūdį jam padarė šitas referatas, bet turi labai detalai analizuoti kiekvieną paragrafą. Taigi, dėstytojo pagrindinis darbas yra įvertinti šiuos referatus, įvertinti studento atliktą tyrimą.

Kitas dalykas, kurį mes jau aptarinėjome, kaip dėstytojas sudarinėja savo programą. Kaip tai gali būti, kad aš nusprendžiau įvesti šią seminarą į tą iš anksto nustatytą programos tvarkaraštį? Nežinau, kaip vyksta programų akreditavimas Lietuvoje, bet mes turime pakankamai laisvas rankas kurti programoms. Vienintelė fiksuota dalis yra reikalavimai diplomams. Tai yra 2–3 skirsniai, bet tai yra valstybiniai reikalavimai, suformuluoti valstybės. Tai yra ne ministerijos, o valstybės reikalavimai – visa pakopa aukščiau. Šių reikalavimų rėmuose aš esu laisvas savo programos kūrimui, kuri turėtų atvesti prie diplomo gavimo. Yra nurodymai, kokios apimtys ji turi būti. Nurodymuose sakoma, kad universiteto diplomai turėtų būti įgyjami ne mažiau kaip po 8 semestrų. Kaip taisyklė yra 9–10 semestrų. Tačiau universitetas gali nuspręsti laikytis minimalių reikalavimų, kad studentas bent 4 metus atsimokytų. Jeigu aš pradėčiau savo programą sudarinėti, reiškia, kad aš turiu sutilpti į akreditavimo reikalavimus ir, tarkim, humanitarinių mokslų srityje yra dvi pagrindinės studijų kryptys, kurias studentas pasirenka ir viena iš tų kryptių turi sudaryti 150 kreditų. Aš sudarau savo semestro darbo planą, atiduodu jį fakulteto mokslinei tarybai, jeigu jie pritaria, planas keliauja į universiteto senatą, jeigu jie pritaria, jis keliauja į švietimo ministeriją. Pastaroji sutikrina, ar mano programa neprieštaruoja formaliems reikalavimams. Be abejo, ministerija negali spręsti apie programos turinio kokybę. Tam mes turime instituciją, kuri vadinasi Nacionalinis akreditavimo komitetas. Ji patvirtina, kad ši programa yra tinkama diplomo suteikimui. Ir aš galiu paskui iki 30 procentų pakeitimų į šią programą įnešti, pakartotinai šitos programos neteikdamas tvirtinimui. Jeigu mano planuojami pakeitimai yra didesni, galbūt aš turėsiu prašyti pakartotinio patvirtinimo. Kas ketverius metus programos turi būti pakartotinai akredituotos. Taigi, aš turiu surinkti visus popierius, referatus, kursinius darbus, kurso aprašymus kiekvienam semestriui ir kas ketvertą metų turiu praeiti akreditaciją. Paprastai tai eina drauge su fakulteto akreditavimu. Tuomet nacionalinis akreditavimo komitetas atvyksta į fakultetą ir jie įvertina mano darbą ir teikia siūlymus dėl mano tolesnio akademinio darbo. Gali pasiūlyti tą ar aną programą nutraukti. Ir, be abejo, vis auga poreikis atlikti palyginimus tarp nacionalinių akreditavimo sistemų, kadangi jos yra ganėtinai skirtingos. Kadangi aukštasis mokslas toliau auga, plėtojasi, tai kiekviena nacionalinė vyriausybė be abejo turi kurti tam tikras kontrolės sistemas.

Pamiršau papasakoti, kaip mūsų dėstytojai ir studentai juda po Europą. Štai šitie dalykai dar kartą patvirtina nuomonę, kad aukštasis mokslas turi išgyventi pokyčius. Tai yra tikrai senas šaltinis, 1988 metai – tai buvo UNESCO duomenys, kada tik prasidėjo TEMPUS programa. Tai buvo pagrindas TEMPUS programos plėtojei. Čia mes matome skirtumą tarp Rytų ir Vakarų Europos kalbant apie

studentų mobilumą. Kaip matom, beveik 10 kartų skiriasi skaičius – štai čia yra studentų skaičius, kurie studijuoja kitose šalyse. Kada atsivėrė geležinė uždanga, buvo galvojama, kad dėstytojai ir studentai pajudės į Vakarų, bet taip neatsitiko. Ir literatūroje yra kalbama apie nematomą uždangą, kuri reiškia vidinį pasipriešinimą dalyvaujančių asmenų. Politine prasme geležinė uždanga sugriuvo, bet psichologiškai ji išliko. Ji egzistavo ir dėstytojų, ir studentų, ir administratorių protuose. Studentų tyrimai parodė, kad mobilumą komplikavo sistemų skirtumai, jūs minėjot, kad pvz. kreditų sistemos skiriasi. Kas yra dar svarbiau – mūsų studentai nebuvo pripratę studijuoti kituose universitetuose, pasirengimas studijuoti kitur nebuvo mūsų kultūros sudėtinė dalis. Bet jeigu jie jau pripranta prie studijų kitame universitete, jie jau dažniausiai nebenori grįžti. Studentų mobilumo samprata Rytų ir Vakarų Europoje buvo skirtinga. Ir tai nenuostabu, nes iki geležinės uždangos žlugimo išvažiavimas studijuoti į Vakarų automatiškai reiškė, kad tau pavyko ištrūkti iš tos sistemos. Ir su problemomis susidūrė ne tik studentai, bet ir mokslininkai. Viena problema, bent jau Vengrijoje, yra kalba, nes mes įpratę dirbti savo gimtąja kalba. Aš šįryt jau kalbėjau apie reikalavimus mokslinėms publikacijoms ir vienas iš kertinių dalykų yra kalbos žinojimas – publikacijos anglų kalba. 2001 metais, manau, mūsų situacija yra kiek kitokia nei 1994–1995 metais, bet dauguma tyrimo darbų tebespausdinama mūsų nacionalinėmis kalbomis. Ir tai irgi stabdo mūsų tarptautinius ryšius. Jeigu mes ir kalbame užsienio kalbomis, yra kitas dalykas, kuris mus stabdo – tai mūsų nacionaliniai jausmai. Vakar aš šiek tiek kalbėjau apie tai, kad mes, vengrai ir jūs, lietuviai, nenorim atsisakyti savo tautinio identiteto, kurį mes atgavome tik prieš 10 metų. Jeigu mes jaučiam, kad mes priklausom šitai visuomenei, tai stabdo mūsų mobilumą.

Ir dar vienas ypatumas – tai, kas literatūroje yra vadinama akademinė oligarchija. Tai yra reiškiny, būdingas visam pasauliui, bet ypač Rytų Europoje. Čia turima omeny ne tik universiteto dėstytojų hierarchija. Tai yra rimtesnis dalykas. Rytų Europoje šitos hierarchijos viršūnėje esantys vadovai ir dabar yra išlaikomi iš valstybės biudžeto. Mes apie tai daug nekalbame, mes matome regimąją dalį, tai yra atlyginimas, bet dažniausiai į akis nekrenta nematoma dalis – daug nematomų finansavimo šaltinių iš kurių pelnosi šita oligarchija. Šitie papildomi šaltiniai dažniausiai yra pateikiami kaip atpildas už nuopelnus, bet čia turima omeny ne tiek realūs nuopelnai, ne realus indėlis, kiek rangas hierarchijoje. Kada dėstytojas pasiekia hierarchijos viršūnę, jis sąlyginai atsiduria saugioje padėtyje. Ir tai yra pavojinga ne tik todėl, kad jaunajai kartai tai yra neparanku, bet it todėl, kad tai stabdo visą dėstytojų augimo, tobulėjimo procesą. Ir įdomus bruožas, kuris 2001 m. galbūt nėra toks aktualus, bet tebeegzistuoja, bent jau Vengrijoje, vadinamas raudonasis judėjimas, kuomet buvę partijos funkcionieriai kažkoku būdu atsiduria dabartinės valdžios reikšmingose struktūrose. Galima šį reiškinį palyginti su judėjimu Amerikoje, kada vidurinioji baltoji klasė iš miestų pajudėjo į periferiją, kur daugiausia gyveno spalvotieji gyventojai. Taip Raudonasis pajudėjimas, raudonoji migracija reiškia buvusių partijos funkcionierių migracija į dabartinės valdžios struktūras. Reikia pažymėti, kad universitetai turi skirtingą valdymo struktūrą. Pagrindinis skirtumas yra tas, kad dauguma Amerikos ir

Vakarų Europos universitetų turi profesionalius vadybininkus. Tai reiškia, kad universitetų valdymas tapo atskira profesine veikla. Jeigu tampate dekanu ar universiteto prezidentu, jūs jau nebesate profesorius ir didelė tikimybė, kad juo nebebūssite. Jūs pradėsite kurti savo ryšių tinklą ir ugdyti gebėjimus, įgūdžius kaip vadovauti universitetui. Kai tuo tarpu toje pasaulio dalyje, kurioje mes gyvename, mūsų dekanai ir rektoriai yra renkami laikinai ir galiausiai jie vėl sugrįžta į savo akademinę veiklą. Abu šie variantai turi teigiamų ir neigiamų pusių. Bet vienas dalykas yra aiškus – išrinktas rektorius niekada nepradės formuoti tokių profesinių kontaktų ir įgūdžių kaip profesionalus vadybininkas. Po 3 ar 5 metų jis sugrįš dėstyti chemijos ar kito mokslo.

Dabar, kai universitetai taip sparčiai plečiasi, kuriuose mokosi iki 100 000 studentų, jie tampa didelėmis organizacijomis. Debreceno universitetas per metus gauna daugiau pajamų nei Debreceno miesto savivaldybė. Ir tam, kad sėkmingai valdytum tokią įstaigą, tu negali ateiti laikinai 3 metams. Tu turi tapti profesionalu. Kita vertus, jei esi profesionalas, kuris valdo didelį biudžetą, tu pradėsi daryti sprendimus apie profesorių darbą. Ir pradėsi sakyti, kad šita yra gerai, o tai yra neįmanoma. Ir tada bus prarasta akademinė laisvė ir akademinė autonomija. Tai yra dabartinė mūsų universiteto problema. Tai yra dar viena kliūtis, kuri trukdo Rytų Europos universitetams įsitraukti į pilnavertį bendradarbiavimą su Vakarų universitetams.

Noriu supažindinti jus su gairėmis, kurios padės geriau susipažinti su tuo, kaip pas mus yra organizuojamas darbas. Tai yra gairės, kurios yra siūlomos dėstytojams, kada jie planuoja savo paskaitas. Iš pradžių iškeliami šiuolaikinio dėstytojo darbo pagrindiniai elementai, paskui jie yra apjungiami. Galima panaudoti užsiėmimų planavimui, o taip pat savo kolegų darbo vertinimui. Pradžioje buvo tyrimas, kuriuo bandyta išsiaiškinti, kaip dėstytojai save mato, kaip jie vertina tai, ką jie daro. Tyrimą atliko kolegos kanadiečiai [Benetas ir Rodhaizeris]. Tai yra jų tyrimo fragmentai, kur jie prašo dėstytojų išskirti, ką jie laiko svarbiausiu savo veikloje mėnesio bėgyje. Čia yra dėstytojų atsakymai iš trijų skirtingų dėstomųjų dalykų: prancūzų kalbos, anglų kalbos ir gamtos mokslų. Tai yra gairės, kurios demonstruoja, kaip dėstytojai suvokia savo kasdieninę veiklą. Surinkę daug tokių interviu autoriai išskiria 8 būdingus elementus, būdingus sėkmingiems dėstytojams: dėstyto pedagogika, sąvokos, organizavimas, strategijos, mokymo taktika, mokymo gebėjimai, galia, integruojanti pedagogika. Sėkmingai dirbantys dėstytojai savo darbe demonstruoja visus šiuos elementus. Remiantis šiais elementais autoriai siūlo geros pamokos modelį. Ką dėstytojas turi turėti omeny, kai jis planuoja savo darbą – pirmiausia tai yra nuostata, koks yra būsimosios paskaitos kontekstas, kokios sąsajos šio užsiėmimo su ankstesniaisiais, kaip įtraukti klausytojus į šį užsiėmimą, kaip tinkamą klimatą auditorijoje sukurti būsimai paskaitai, psichologinis pasirengimas užsiėmimui. Tikslas ir išdavos. Mes visi turim tam tikrą supratimą, idėją, kodėl mes vieną ar kita užsiėmimą planuojame. Bet dažnai jo neformuluojame. O kai suformuluojame, dažnai pamatome, kad jis per daug paprastas, fragmentuotas. Taigi, tai yra ilgas

procesas, sudėtinė mūsų pasirengimo dalis, suformuluoti pačius uždavinius, kuriuos klausytojai turėtų pasiekti. Kaip mes galime patikrinti, kad tikslai iš tikrųjų pasiekti. Kokios bus priemonės, kuriomis mes tą patikrinsime. Ir kaip mes galime suformuluoti savo uždavinius, tam, kad jų įgyvendinimą būtų galima patikrinti. Praktika ir taikymas. Kai mes nustatėme tikslą ir apsisprendėme, kokias vertinimo priemones mes panaudosime, tada galime nuspręsti, ką mes savo užsiėmimo metu naudosime, taikysime. Baigiamoji užsiėmimo dalis ir pratėsimas – kaip mes galime pasirengti kitam užsiėmimui. Tai yra tai, kas susieja mūsų įvykusį užsiėmimą su būsimuoju. Kanadiečiai išsiaiškino, kad šitas modelis būdingas sėkmingai dirbantiems mokytojams Kanados institucijose. Ir taip jie vėliau sukūrė gaires, kur žingsnis po žingsnio yra šitas modelis pateikimams. Čia yra užsiėmimų tipai, vertinimo galimybės, būtini įgūdžiai, galimos strategijos. Iš to, kas čia parašyta, šitą užsiėmimų dizaino modelį aš laikau pačiu naudingiausiu. Ir jei mes turėtume daugiau laiko, pasiūlyčiau panaudoti šias gaires tam, kad galima būtų sukurti užsiėmimo modelį ir kad galėtume akivaizdžiai pamatyti, kaip šitie elementai susiję. Visa tai rodo, kad tam, kad būtum geru dėstytoju, kuris dirba su suaugusiais, reikia daug daugiau negu tiesiog neutralumo. Buvimas fasilitatorium yra daugiau nei neutralumo išlaikymas, tai nereiški tik tylėjimo. Tai yra daugiau vadybininko vaidmuo, kuris organizuoja atskirus elementus besimokančiųjų labui. Tai yra didelis pasikeitimas aukštojo mokslo sektoriuje. Paprastai tokie pokyčiai sukelia pasipriešinimą. Kaip reorganizuoti savo užsiėmimus remiantis šia idėja? Ir kaip įveikti kolegų ir studentų pasipriešinimą? Tai yra mūsų diskusijos tema rytdienai.

STUDIJŲ PROGRAMŲ AKREDITAVIMAS

Vakar mes kalbėjome apie naują funkciją, vaidmenį mokslinio tyrimo. Ir mes kalbėjome apie tai, ar galima būtų pakeisti jūsų programą taip, kad tyrimai būtų labiau akcentuojami. Visa tai vyksta platesniame kontekste – aukštojo mokslo kaip suaugusiųjų mokymo kontekste. O tai reiškia daugiau savarankišką mokymąsi. Aš kalbėjau, kokios yra procedūros programos keitimo Vengrijoje, bet nežinau, kaip tai vyksta pas jus.

L. LIUKINEVIČIENĖ: Pas mus programos keičiamos kosmetiškai kiekvienais metais. Nes kiekvienais metais gauname įvairių nurodymų, kiek kreditų turi būti ir pan. Bet laikas parodo, ko reikia rengiant specialistą. Tokie maži pakeitimai 5 ar 10 procentų yra fakulteto taryboje tvirtinami. Paskui jeigu yra pakeitimai labai dideli, iki 50 procentų, jau teikiama senatui. O jeigu programa yra keičiama daugiau nei 50 procentų, tada reikia perregistravimo ministerijoje. Bet šito padaryti negali, kaip aš supratau, vienas žmogus, kaip jūs, todėl kad programa pas mus yra visos grupės kūrinys. Tai yra krūva popierių, kurią veža į Ministeriją ir laukiame kartais pusę metų, kartais ir daugiau atsakymo, ar programa yra patvirtinta. Pvz. vienos naujo kurso programos patvirtinimo laukiame jau trejus metus. Nors dalies ekspertų nuomonė yra teigiama, bet šiuo atveju Vilnius nenori praleisti tos programos, nes esame konkurentai.

T. KOZMA: Ar jūs tokioj situacijoj galite ką nors pakeisti, ar jūs esate bejėgiai?

L. LIUKINEVIČIENĖ: Mes galime keisti turinį, galime keisti tuos nedidelius procentus. Senatas labai dažnai sutinka su katedros nuomone, tad galime keisti ir iki 50 procentų.

T. KOZMA: O kas konkrečiai inicijuoja pakeitimus programose?

L. LIUKINEVIČIENĖ: Paprastai programas kuria lyderiai katedroje – aš juos taip vadinu. Ir tai nebūtinai katedros vedėjas.

BALSAS IŠ ADITORIJOS: Mūsų universitete yra studijų programų komitetas. Jei naujas idėjas ir siūlo. Tai yra ne administracinis padalinys. Mūsų atveju kiekviena programa turi kuratorių, kuris nebūtinai yra katedros vedėjas. Komitetas siūlo naujas idėjas, katedros jas patvirtina ir taip programos yra atnaujinamos.

T. KOZMA: Taigi, jūs, kaip individai, esate atsakingi už savo modulius. O katedros vedėjas yra atsakingas už visą studijų programą. Koks yra santykis su katedros vedėju, ar jis gali nuspręsti, ar jūs dėstysite tą ar kitą dalyką?

ATSAKYMAS: Taip, gali, nusprendžia.

L. LIUKINEVIČIENĖ: Vedėją mes išsirenkam ir šiuo atveju jis strategiškai nusprendžia.

BALSAS IŠ ADITORIJOS: Tačiau pagal naujas taisykles katedros vedėją skiria senatas.

T. KOZMA: Taigi, ne katedros žmonės rinks, o kažkas paskirs?

L. JAKAVONYTĖ: Katedros teiks senatui kandidatus, iš kurių bus renkamas.

T. KOZMA: Tai panašu į Vengrijos tvarką. Mes rekomenduojame asmenis ir teikiame jų kandidatūras fakulteto tarybai ir pas mus vyksta slaptas balsavimas. Ir tada dekanas skiria.

L. JAKAVONYTĖ: Pagal ką vertinama kursų kokybė – ar administracija atvyksta paklausti kurso, ar pagal studentų atsiliepimus?

T. KOZMA: Vengrijoje nėra oficialios tvarkos, kuri privaloma būtų universitetams. Patys universitetai nustato tvarką. Paprastai visiems universitetams yra rekomenduojama atsižvelgti į studentų nuomonę, į jų pasitenkinimo laipsnį. Bet tai nėra privaloma. Kai mes teikiame naują programą akreditacijai, vienas iš elementų, kuriuos mes teikiame su visu paketu akreditacijai, tai yra aprašymas, kaip mes programą vertinsime. Ir kai prašome pratęsti akreditaciją, šita dalis taip pat yra pateikiama. Bet tai daugiau teoriška. Ko gero realiai viską apsprendžia pageidaujančių klausyti kursų skaičius. Tai yra pats akivaizdžiausias dalykas.

L. JAKAVONYTĖ: Kiek yra pasikeitęs studentų mąstymas, nes pavyzdžiui pas mus studentai plūsta ten, kur galima lengvai gauti įskaitą. Ir tai nieko nesako apie kurso kokybę.

T. KOZMA: Aš kalbėjau apie studijų programą, ne apie atskirus dalykus. Mano katedra sąlyginai yra nedidelė palyginus su kitomis. Taip kad mes neturime daug galimybių keisti kursus. Bet mes bandome teikti alternatyvius to paties dalyko kursus. Kiekvieną semestrą mes galime paralelius kursus siūlyti vieno ar kito dalyko. Kitaip sakant, kursų klausytojai gali pasirinkti vieną arba kitą variantą. Tie,

kurie studijuoją edukologijos mokslą, ne pedagogų rengimo programą, o būtent edukologijos programą, neturi daug galimybių kursus rinktis. Jie priklauso nuo katedros ir turi klausyti tai, ką katedros siūlo. Taip kad man sunku iš jų pozicijos atsakyti į šitą klausimą. Bet yra kita auditorija – tie, kurie nori įgyti pedagogo kvalifikaciją. Štai jie turi pasirinkimo galimybę. Per eilę metų paaiškėjo, kad labai svarbus dalykas yra savaitės diena, kurią dieną yra tas ar kitas dalykas. Šitie studentai dažniausiai laiko ne egzaminus, o gauna testą. Jei gauna neigiamą testo atsakymą arba nepatenkintas testo rezultatu, galima prašyti perlaikyti. Čia turite galimybę pasirinkti, kas priims jūsų egzaminą.

Kalbant apie studijų programos turinio keitimą, kada aš sakau programa, aš turiu omeny studijų programą, kuri veda prie diplomo įgijimo. Kai aš inicijuojau naują programą, tai yra pilna 8–10 semestrų programa, aš praeinu tuos pačius žingsnius, kaip kad buvo minėta, su vienu nedideliu skirtumu. Ministras, kuris taria paskutinį žodį, prašo Nacionalinio akreditavimo komiteto ekspertų nuomonės ir, kaip taisyklė, paiso tos nuomonės. Aš jau septinti metai dirbu Debreceno universitete ir pamenu tik du atvejus, kuomet į ekspertų išvadas nebuvo įsiklausyta. Tai labai reti atvejai. Jei tai yra tik 4 semestrų programa, kuri nesuteikia aukštesnio laipsnio arba aukštesnio lygmens diplomo, tiesiog tai yra antras diplomai, ar papildymas prie diplomo, tai dėl tokios programos paskutinį žodį taria universiteto senatas. Tačiau kaip jau sakiau, kas 4 metus turi būti tam tikros universiteto lygmenyje procedūros atliekamos. Nuotolinio mokymo programas taip pat reikia akredituoti, bet jeigu tai yra antras diplomai arba priedas prie diplomo, tai nereikia kreiptis į Nacionalinį akreditavimo komitetą. Nuotolinio mokymo centrų, kurie nepriklauso universitetams, programos turi būti akredituotos.

Norėčiau pakalbėti apie aukštojo mokslo politiką. Mano manymu, tai nėra pats tinkamiausias būdas atliepti augančiam susidomėjimui aukštuoju mokslu. Aukštasis mokslas turi tapti masiniu ir reikia sugalvoti kokius tai būdus, kaip jis galėtų tapti visaapimantis. Aš manau, kad viso to esmė yra daugelio tūkstančių žmonių noras įgyti aukštojo mokslo diplomą. Ir tas žmogus, kuris vadovavo tai situacijai, tą išsiaiškino. Ir ta programa pradėjo labai vystytis. Jeigu jums įdomu, aš plačiau papasakosiu. Tas žmogus, kuris vadovauja šitai programai yra Pėčo universitete, yra žymiausias suaugusiųjų mokymo specialistas, turintis gerus mokslinius ryšius. Prieš politinius pokyčius jis buvo Pėčo miesto Komunistų partijos sekretorius. Vengriškasis komunizmas šiek tiek skyrėsi nuo kitų šalių. Taigi, jis buvo reformatoriškai mąstantis partijos lyderis. Tokie vadovai šiandien Vengrijoje yra tapę svarbiais pramonės įmonių vadovais, atliekančiais svarbų vaidmenį ekonomikoje. Ekonominė prasme jie labai susiję su rinkos ekonomika ir jie būtent paruošė šitą pereinamąjį laikotarpį. Taigi, jie dabar yra dideli viršininkai didelių tarpnacionalinių kompanijų, kurios veikia Vengrijoje. Tokios kompanijos atėjo su ta mintimi, kad ne tik finansai yra svarbūs, bet ir žmogiškieji ištekliai, bei jų vadyba. Ir pirmiausia jie susidūrė su buvusiais partijos nariais, kurie dabar yra tapę vadovais. Ir kada jie susidomėjo šituo klausimu, jie prisiminė, kad turi kolegą šiame mieste, kuris buvo partijos sekretorius, bet tuo pačiu ir suaugusiųjų švietimo specialistas. Buvo kreiptasi į jį ir jis suvokė, kad didelėms firmoms reikalinga naujai

tvarkyti žmogiškuosius išteklius. Ir jis įsijungė į tą veiklą ir per keletą mėnesių jo žmogiškųjų išteklių vadybos programa apėmė visą šalį. Tarpnacionalinės kompanijos daugiausiai yra įsikūrusios vakarinėje Vengrijos dalyje. Bet, be abejojimo, jos turi savo filialus ir Debrecene, kuris yra rytinėje dalyje. Taigi, jis pradėjo išdavinėti diplomus tūkstančiams žmonių, būtent toms administracinėms pajėgoms, kurios dirbo Philips, Sony ir kt. kompanijose. Ir tada Nacionalinis akreditavimo komitetas sulaukė signalų, kad čia kažkas tokio vyksta, bet tas žmogus buvo ir tebėra labai kvalifikuotas, taip kad jis nesukčiavo, nebuvo jokių finansinių pažeidimų, viskas buvo tvarkoj. Ir taip pat buvo visur konsultaciniai užsiėmimai pravedami. Taigi, šitą didžiulį tinklą jis galėjo efektyviai valdyti. Buvo tik viena programa, mokymo lygis, standartai. Būtent dėl to kokybės tema tapo labai aktuali per pastaruosius 4–5 metus Vengrijos aukštojo mokslo sistemoje. Ar įmanoma gauti universiteto diplomą, jei tu esi 300-400 km atstumu nuo to universiteto? Ir štai toks žmogus, gyvenantis toli nuo universiteto, atvyksta į universitetą ir prašo išnuomoti jam patalpas, tada pasisamdo keletą dėstytojų iš suaugusiųjų mokymo katedros ir tame pačiame pastate tie patys dėstytojai skaito paskaitas žmonėms, kurie yra įstoję į Pėčo universitetą, mokosi pagal to universiteto programą. O įstojo į tą universitetą, nes jų nepriėmė analogiška Debreceno universiteto katedra. Įsivaizduokite situaciją, kai pusę dienos dėstytojai skaito paskaitas savo studentams, o vakare pas jį susirenka Pėčo universiteto studentai ir dėstytojai už pinigus atskaito jiems tą patį kursą. Jie suteikia diplomus Pėčo universiteto studentams, kuriuos savo laiku buvo atmetę.

L. JAKAVONYTĖ: Ar tos katedros dėstytojai turi profesinės etikos kodeksą?

T. KOZMA: Neturi. Tuo metu, kai tai vyko, tai buvo dešimto dešimtmečio vidurys ir aukštojo mokslo sistema tikrai priartėjo prie bankroto. Buvo rimta biudžetinė krizė, netgi ne krizė o biudžetas buvo ženkliai sumažintas. Universitetai buvo stumti stumiami į rinką. Jei moka už universitetinį išsilavinimą, tai kodėl gi ne? Tai tęsėsi kelis metus ir tada mūsų universiteto vadai prabudo ir pradėjo kelti klausimą, ar tai galima daryti. Tai yra pavyzdys, kur mes galime pažiūrėti, ar universitetas gali reaguoti į masinę paklausą ar ne. Jūs neturite nuotolinio mokymo?

L. LIUKINEVIČIENĖ: Universitetai Vilniuje, Kaune šiuo metu aktyviai kuria nuotolinių studijų padalinius.

T. KOZMA: Norėčiau šitą savo vaizdingą atvejį panaudoti kaip pavyzdį, kaip keičiasi situacija. Ir todėl aš jūsų paklausiau, kokios jūsų galimybės tą pakeisti. Jau šeši metai aš vadovauju Edukologijos katedrai Debreceno universitete, ir turiu aukščiausią akademinį vardą. Tačiau šiuo atveju negaliu priversti savo dėstytojų skaityti tai, ką jie, mano manymu, jie turi skaityti. Buvo laikai, kai aš bandžiau tai daryti, ir jie tam pasidavė. Bet rezultatas buvo prastas. Šiandien yra situacija, kada aš vedu derybas. Kai aš atėjau dirbti, mano kolegoms turėjo daug visokių idėjų, o aš turėjau savo idėjų apie edukologiją. Vienas docentas ilgus metus dėstė švietimo sociologijos kursą. Ir aš paprašiau, kad jis skaitytų socialinio darbo kursą. Jis tam priešinasi. Aš neturiu pakankamai priemonių jį priversti. Negaliu sakyti, kad mes konfliktuojame, bet studentams jis pradėjo sakyti, kad išeis į pensiją, nors jam dar toli iki jos. Kita

situacija, kuri yra daug rimtesnė, su kitu docentu, kuris nėra toks atviras, kaip ankstesnis, kuris visą laiką perša vokišką pedagogikos modelį. Man atrodo, kad ji pernelyg teorinė. Ir kada aš iškeliu kokią naują idėją, jis šypsosi, o pabaigoje sako: "Kai aš buvau Jenos universitete, jie taip nedarė". Štai čia aš nežinau, ką daryti. Iš kitos pusės aš suinteresuotas, kad toliau vyktų mūsų doktorantūros programa. Kiekvieną kartą, kai mes naujai akredituojam savo programas, aš didžiuojuosi, kad mes per tą laiką susilaukėm naujų habilituotų daktarų. Ir tam, kad mūsų doktorantūros programa tęstųsi, man reikalingi habilituoti daktarai ir aš turiu priimti jų nuomones ir jų pasipriešinimą. Bet jeigu aš tą priimu, negaliu propaguoti tai, kuo aš tikiu. Tuo metu, kai aš atėjau dirbti į universitetą, mūsų programa apskritai nesusilaikė aplikantų ir universitetas ją norėjo uždaryti. Bet aš ją pertvarkiau, tai ta programa įgijo antrą gyvenimą. Taigi, kartais jaučiu, kad dirbu neveltui. Taigi, visa tai apie ką aš kalbu, yra susiję su kaita. Egzistuoja bendrosios vadovavimo kaitai charakteristikos, kurias verta aptarti tik tada, kai jūs galite įgyvendinti pokyčius. Man susidarė įspūdis, kad mes turime didesnę ar mažesnę manevro laisvę. Nė vienas iš mūsų nesame visiškai autonomiškai ir visiškai laisvi. Visi mes tam tikra prasme turim galimybę įgyvendinti pokyčius. Yra daug literatūros, kurioje pasakojama kaip įgyvendinti pokyčius ir kas vyksta jų metu.

POKYČIŲ ĮGYVENDINIMAS.

TRIJŲ I MODELIS: INICIACIJA, IMPLEMENTACIJA IR INSTITUCIONALIZACIJA

Dar vienas dalykas, kurį aš noriu jums parodyti, tai yra vadinamas trijų I modelis, nors greičiau tai yra sąrašas. Trys pagrindiniai veiksniai – iniciacija, implementacija ir institucionalizacija. Iniciacija tai yra pradžia. Čia yra motyvaciniai faktoriai, tai, kas skatina grupę, kolektyvą pradėti pokyčius. Kaita turi būti susieta su poreikiais. Jei prisiminsim istoriją, kurią jums papasakojau – iš pradžių sakiau, kad atsirado didelis poreikis ir čia yra komiškas momentas, kad būtent komunistų lyderiai pirmieji tą poreikį suprato. Tai buvo nauja samprata žmoniškųjų išteklių vadyboje ir tą supratimą Vakarų ekonomika į Vengriją importavo. Buvo aiškus modelis, tai yra jau egzistuojanti suaugusiųjų mokymo sistema, ir tos programos ir kursai, kuriuos tarptautinės korporacijos importavo kartu su žmoniškųjų išteklių vadybos samprata. Žmonės, kurie buvo atsakingi už žmoniškųjų ryšių plėtotę, jie buvo stiprūs šios iniciatyvos advokatai. Tarp aktyvių iniciatorių to judėjimo buvo prasta aukštojo mokslo biudžeto situacija. Taigi, šia prasme Fulanas ir tas mano kolega visiškai vienodai mąsto.

Kaitai prasidėjus, mes norime pokyčius įgyvendinti. Tai, ką esame numatę, turime pritaikyti realybėje. Mums reikalingas orkestras. Mums reikalingi žmonės, kurie mums antrintų, kurie sutinka su mumis, kurių dėka mes įgyjame drąsos eiti toliau. To vyksmo kontrolę turime dalytis su jais. Spaudimas ir parama turi eiti greta. Jeigu aš noriu ką nors pakeisti, turiu paremti savo planus. Jau sakiau pavyzdį apie du savo kolegas, kurie mane nervina, bet tuo pačiu jiems reikia mano paramos. Jei aš juos remiu,

tuo pačiu paremiu ir save. Pokyčių įgyvendinimo etapas, kai idėja ateina į realų gyvenimą. Šitas procesas vadinasi institucionalizacija. Kada nauja idėja įgauna gyvybingumo. Ir būtent čia yra kalbama apie idėjos vystymąsi. Tam, kad mūsų pirminė idėja būtų gyvybinga, mes turime apmokyti, instrukuoti kitus. Naujovė turi plėtotis. Jei ir kiti tą naujovę pradeda plėtoti, tai yra didesnė tikimybė, kad ji bus gyvybinga. Kitoj savo knygoj Fulanas sako, kad realiems pokyčiams įgyvendinti reikia 3–4 metų. Ir tuo metu reikalinga nuolatinė parama.

Praeitą kartą, grįždamas iš Vilniaus, galvojau apie studentų pasitenkinimo klausimynus ir galvojau, kas man juose nepatinka. Nors šiaip aš esu gerai dirbantis dėstytojas, turi pasisekimą tarp studentų. Aš neturiu priežasčių tam priešintis, bet vistiek man tai nelabai patinka. Man į galvą atėjo mintis, kad visi pokyčiai reikalauja laiko ir paprastai daugiau laiko, negu mes tikimės. Ir savo doktorantūros programose dalyvavimo ERASMUS projekte dėka aš užmezgiau daug tarptautinių ryšių ir tuo labai didžiuojuosi. Ir po to tie projekte dalyvaujantys universitetai pradėjo siųsti kvietimus mano studentams. Ir staiga suvokiau, kad neturiu pakankamai tokių studentų, kuriuos būtų galima pasiųsti ir pradėjau aktyviai jų ieškoti. Radau keletą ir jie išvyko į Vokietiją studijuoti. Po to susitikau su jais Berlyne. Ir aš supratau, kad nors tie studentai žinojo vokiečių kalbą, jie nepajėgė sėkmingai įsijungti. Ir man buvo labai gėda. Grįžau iš Berlyno galvodamas, kad tai yra krizė. Daugiau kaip po pusmečio aš klausiausi žmogaus, kuris kalbėjo mano seminare ir staiga aš supratau, kad po 6–7 mėnesių tas vaikas pradėjo įsisavinti savo patirtį. Jam prireikė beveik metų, kad jis įsisavintų seminarų metu gautą patirtį ir pradėtų ją naudoti. Aš manau, kad mes, kaip dėstytojai, inicijuojam pokyčius, bet jie nepasireiškia semestro pabaigoje. Be abejo gera idėja aiškintis, kiek studentai yra patenkinti, bet, ko gero, pedagogai geriau negu kiti žino, kad studentų pasitenkinimas paskaitomis gali būti reliatyvus. Aš manau, kad pokyčiams reikalingas laikas ir nuolatinė parama.

Man tikrai daro įspūdį, kaip greitai ir operatyviai jūs verčiate knygas. Bet skirtumai, man atrodo, yra susiję su skirtingu šalių statusu. Mes su rusų pedagogika žymiai mažiau santykių tyrėjome, nes pas mus mažai kas rusų kalbą naudojo. Vietoj to mes nuolatos naudojome literatūrą vokiečių kalba. Todėl mūsų pedagoginė biblioteka skiriasi ta prasme, kad ten yra daugiau knygų vokiečių kalba negu anglų. Ir tai sukelia tam tikrų problemų. Nes kartais susidaro nuomonė, kad literatūra anglų kalba yra šiuolaikiška, o vokiečių kalba – pasenusi. Kalbant apie sociologiją, taip nėra. Kadangi sociologija 50 metų Vengrijoje neegzistavo ir kada ji buvo atgaivinta 7-ajame deš., tai atėjo tik amerikiečių literatūra ir tik dabar pradėdama suprasti, kad egzistuoja ir europietiška sociologinė literatūra. O čia aš matau pačią geriausią ir naujausią literatūrą anglų kalba. Kitas dalykas – dauguma vengrų yra tradiciškai orientuoti ir 100–150 pastarųjų metų istorija vis dar tebėra gyva jų galvose. Ir todėl dauguma knygų pedagoginės literatūros bibliotekose vistiek yra susijusios su XX a. pradžia. Sakyčiau, kad vengrų mąstymas vis dar yra labai įtakotas ankstesnių amžių Vengrijos mąstytojų. Ir nėra itin daug erdvės naujoms idėjoms. Net ir

tie, kurie nėra labai gerai susipažinę su Vengrijos švietimo istorija, jiems yra geriau žinomi vengrų autoriai, negu užsienio autoriai.

Praėjusiam vizitui aš išrinkau vieną knygą anglų kalba apie aukštąjį mokslą ir labai džiaugiasi, kad man pavyko tą knygą rasti. Paskutinį pusdienį aš buvau laisvas ir tarp knygų, kurios neseniai buvo išverstos į lietuvių kalbą aš radau minėtą knygą. Vienintelis dalykas, kurį reikėtų pažymėti, kad jūsų šalis nėra pernelyg matoma ir todėl, tie, kurie čia lankosi, supranta, kad Europai Vilnius yra miestas, apie kurį ji nieko nežino.

Norėčiau, kad jūs pasinaudotumėte trijų I modelių. Dabar bus jūsų eilė apibendrinti savo patirtį. Siūlau sudaryti kelias grupes. Uždutis – pabandykite papasakoti kaitos, pokyčių istoriją taip, kad ši struktūra matytųsi. Uždėjau dar vieną skaidrę, kuri yra kaip orientyras, kaip analizuoti pokyčius pagal trijų I modelį. Po kiekvienu faktoriumi galima surašyti, ką mums reikia daryti.

I GRUPĖ: Mūsų Mechanikos fakultetas ir Chemijos fakultetas dirba aplinkosaugos srityje ir kilo idėja įregistruoti aplinkosaugos programą. Lietuvoje nėra rengiami darbų saugos specialistai. Aplinkosauga ir darbų sauga yra susiję dalykai ir mes paruošėm bendrą aplinkos ir techninės saugos programą. Praėję visas įteisinimo procedūras praeitą rudenį gavome žinią, kad programa akredituota ir mes pradėjome registruoti studentus į šią specialybę ir jie nuo rugsėjo pirmosios pradės mokytis pagal naują programą.

T. KOZMA: Tai skamba kaip kažkas, kas savaime išsirutulioja iš ankstesnių jūsų programų.

I GRUPĖ: Ne visai. Mūsų programos pagrindinė kryptis yra mechanikos inžinerija ir statybos inžinerija. O profesinės saugos specialistai reikalingi abejose srityse. Taigi iš visų mūsų programų po gabaliuką atskyrėme ir sukūrėme viena programą.

L. LIUKINEVIČIENĖ: Norėčiau pridurti apie pasipriešinimą, kurio kolega nepaminėjo. Panašią programą, pavadintą "Taikomoji ekologija" turėjo Fizikos-matematikos fakultetas, kuris ateityje bus Gamtos mokslų fakultetas. Kodėl Technologijos fakultetas, kuris rengia inžinierius imasi ir šito dalyko. Viskas išsisprendė tuo, kad jie įrodė, kad ši programa yra inžinierinė ir tada atsirado šią programą palaikančių ir ji buvo priimta.

T. KOZMA: Bet čia aplinkos ir aplinkosaugos tema yra reprezentuojama tik iš dalies. Debrecene mes turime Aplinkos apsaugos centrą, prie jo veiklos prisideda visi fakultetai.

I GRUPĖ: Pas mus centras yra ir to centro vadovas inicijavo tą programą. Nes mes turėjome centrą, bet nebuvo programos.

T. KOZMA: Kaip katedroje reagavo į šią iškeltą idėją?

I GRUPĖ: Įvairiai. Vieni pritarė, kiti ne, kiti lieka abejingi. Visada yra žmonių, kurie imasi iniciatyvos ir ieško naujovių ir yra tokių, kurie laikosi savo senų modulių.

T. KOZMA: Ar dėl tos programos reikės naujus modulius parengti, ar tiesiog į tą programą bus įdėti jau esantys moduliai?

I GRUPĖ: Tai bus naujas modulis.

T. KOZMA: Ir kas tuos naujus modulius daro? Kam priklauso nauja programa, kas organizuoja jos kūrimą?

I GRUPĖ: Mūsų fakultetas.

T. KOZMA: O kaip su darbo krūviu, jei čia dalyvauja ir kitų katedrų žmonės?

I GRUPĖ: Mūsų studentams skaito ne tik mūsų, bet ir kitų fakultetų dėstytojai.

T. KOZMA: Ar tai reiškia, kad darbo krūvis padidės?

I GRUPĖ: Ne

T. KOZMA: Tokiu atveju, koks yra interesas kuris naujas programas?

T. KOZMA: Tai yra pavyzdys, kuris svarbus ne tik švietimo kaitai iliustruoti, bet pavyzdys, įdomus ir švietimo politikos pobūdžiu. Be abejo, tai yra tik fragmentas, pasakojimo dalis. Bet net ir iš to epizodo aiškėja, kad visada tokiais atvejais iškyla interesų konfliktai, katedros yra spaudžiamos [...], kiti fakultetai ir kitos katedros jaučia konkurenciją ir pavydą. Ir mes konstatavome, kad dėl to padidėja darbo krūvis, ir aš spėju, kad tai yra tik pradžia [...].

Taigi, pabandome pritaikyti šitą modelį. Koks buvo poreikis? Man atrodo, kad poreikis nebuvo labai aiškiai apibrėžtas. Kada mes klausėme jūsų, mes daugiau išgirdome oficialią priežastį, kad šitoje Lietuvos dalyje tokios programos nebuvo. Bet vėliau kalbantis išaiškėjo, kad yra ne vien tik oficialios priežastys. Pamatysime, ar ta programa pakankamai jus sudomins. Jūs tikriausiai jau dabar žinote, kiek studentų pareiškė norą mokytis, bet yra ir kitas poreikis – išlikimo, išgyvenimo poreikis. Bent jau aš tą išgirdau. Nes jei mažėja studentų, kurie renkasi tradicinius kursus, reikia ieškoti naujų sričių. Mes ir kitą tendenciją išgirdome – kaip techninį universitetą paversti visapusišku, pilnaverčiu universitetu. Ir čia vyksta konkurencija ne tik tarp būsimų fakultetų, bet ir tarp tradicinių iki šiol egzistavusių fakultetų. Žiūrint iš modelio opozicijos, tai, ko gero, yra geras pasirinkimas, nes aplinka ir aplinkos apsauga dabar yra madingas dalykas. Ir jei mes ištikrųjų kalbame apie išlikimą ir išgyvenimą, tai tokiu atveju priemonės tam kad išgyvent, turi būti labai matomos, patrauklios. Jeigu jūs tik darbo saugos programas siūlytumėt, tai jau nebus patrauklu. Kalbant apie tai, kur mes esame, mes tikriausiai ateiname į antrąjį etapą, o trečiasis dar bus. Bet orkestravimas (suderinimas) buvo pakankamai geras, ir katedroje buvo viskas tvarkoj, nebuvo didelių prieštaravimų ir ko gero tai buvo naudinga pačiam universitetui. Bandau įsivaizduoti analogišką situaciją Budapešte, kur mes turime didelį Technikos universitetą su 30000 studentų. Jie ne tik kovoja dėl savo išlikimo, bet ir tam, kad sukurtų pilnavertį universitetą. Dabar aš prisimenu ir tuos žemės ūkio universitetus, kurie yra Vengrijoje, kurie irgi bando kažką naujo sugalvoti. Taigi, ko gero šis modelis gali būti taikomas analizuojant jūsų minėtus pokyčius.

II GRUPĖ: [J .K. Galkauskas] Kadangi mes atstovaujame skirtingas katedras, tai aš galiu bendrais bruožais paminėti bendrą švietimo sistemos reformą. Vidurinėse mokyklose – vidurinės grandies reforma pas mus jau seniai vyksta ir buksuoja. Institucijos, kurios veikė mokytojus tobulinti, kvalifikaciją kelti, dėl lėšų stokos buvo sumažintos, apjungti skirtingi, tarp savęs mažai susiję dalykai. Aukštųjų mokyklų reforma tik prasideda ir aš dar nematau, kad aukštosios mokyklos turėtų bendrą politiką. Jos verda kiekviena savo katilė, palaikydama kuklius ryšius. Katedros kuria specialybes galvodamos, kaip geriau pritraukti studentus. Ši aukštoji mokykla [Vilniaus pedagoginis universitetas] sukūrė specialybę technologų, dailininkų, o Šiaulių universitetas šią specialybę jau turi. O aš šioje specialybėje didaktiką dėstau. Ir studentai skundžiasi, kad jie apgauti – jie manė, kad mokysis dailės kaip dailės akademijoje ir stoja daug merginų. O jas mokina medžio, metalo apdirbimo darbų ir šiek tiek dailės. Kiek tai ilgai bus, aš nežinau, nes šitos specialybės dabar pas mus vadinasi technologijos. Šią specialybę ruošia du fakultetai – mergaites – Gamtos fakultetas, kur specialybė buities kultūra ir darbai, o berniukus technologus ruošia Fizikos fakultetas. Ir tai labai keista, kad du fakultetai vieną specialybę moko. Tai dėl to, kad fakultetai nori išlikti. O aš manau, kad reikia sukurti naują Dailės technologijų fakultetą.

T. KOZMA: Ar tai reiškia, kad aukštojo mokslo įstaigos Lietuvoje kasmet praranda studentus?

II GRUPĖ: [J .K. Galkauskas] Buvo toks tarpas. Dabar studentai vėl plūsta. Konkursai didėja išskyrus fiziką, chemiją.

[L. Liukinevičienė] Programos tokias išsigelbėjimui kuria tie fakultetai, kurių studijų programos nėra populiarios. Šiuo atveju kolega kalba apie Fizikos fakultetą, kur fizika ne tiek populiari, o dizainas labai populiarus.

T. KOZMA: Vengrija susidūrė su ta neįprasta situacija, kada prapuolė studentų susidomėjimas aukštuoju mokslu 10-ojo deš. I-oje pusėje ir tuo metu atsirado tam tikras prieštaravimas dėl demografinės situacijos – potencialių studentų atsirado daugiau, vadinasi daugiau aplikacijų, bet susidomėjimą universitetas jautė sumažėjusį. Analizė parodė, kad pramonė ir, visų pirma, sunkioji pramonė buvo pernelyg plačiai akredituojam] studijų programose, nes tai buvo tradicija, atėjusi iš anksčiau. Chemijos, fizikos, žemės ūkio fakultetai savo darbą organizavo išeidami iš tos situacijos, kuri buvo anksčiau, kada žemės ūkis ir pramonė iš esmės buvo sunkioji pramonė. Ir 70 proc. mūsų Mokslo akademijos narių atstovauja būtent šioms sritims. Ir keturi penktadaliai lėšų, skirtų moksliniams tyrimams irgi eidavo šioms sritims. Taigi šių mokslų atstovų politinė įtaka buvo žymiai didesnė. Ir kadangi šios sritys pradėjo praradinėti studentus, vyriausybė išsigando, kad tai yra bendra tendencija, kad tai visas aukštasis mokslas praranda populiarumą. Iš kitos pusės, šalyje buvo stipri mokyklinio švietimo kritikos banga pakilusi, ir buvo tokia nuomonė, kad niekas nebenori dirbti mokytojais. Ir šiuo atveju buvo nenorima matyti, ką rodo statistika, kuri rodė, kad fizikos, chemijos fakultetai studentus praranda, o humanitariniai, pedagogikos, medicinos fakultetai kaip tik studentų pritraukia daugiau. Iš tų

abiejų atvejų galima vieną pamoką išmokti – reali priežastis dažniausiai yra ne ta, kuri oficialiai deklaruojama. Paprastai egzistuoja du lygmenys – tai, kas deklaruojama ir tai, kas yra ištikrųjų. Mes esame pripratę prie dvigubo mąstymo. Reikia analizuoti realius, tikrus pokyčius, kurie vyksta. Bet kokių atveju tai yra įdomūs pavyzdžiai, kaip kinta mūsų aukštojo mokslo sistema.

Abiem šiais atvejais matome, kad technikos arba gamtos mokslo padariniai susiduria su praradimo atveju. Ir jie ieško socialinių bei humanitarinių studijų aspektų. Atrodo, kad šitos studijos yra patraukliausios jaunajai kartai.

Seminaras skaitytas 2001 m. birželio 9–12 d. Šiuolaikinių didaktikų centre.

Projektas „Universitetinė didaktika“